

In interactie met het Proces Communicatie Model tijdens samenwerkend leren

Een onderzoek naar de invloed van het Proces Communicatie Model op de interactie tussen leerlingen uit groep 6b van De Klokbeker tijdens het samenwerkend leren.

In het kader van het onderzoeksprogramma van basisschool De Klokbeker: 'Samenwerkend leren als onderdeel van de cultuur van Basisschool De Klokbeker.'

Elke van der Pijl

Elke van der Pijl
Studentnummer: 140405
Christelijke Hogeschool Ede
Afstudeeronderzoek leraar Basisonderwijs (Pabo)
Mei 2018
Afstudeerbegeleider: Derjan Havinga-Heijs
Aantal woorden: 5436

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeeronderzoek 'in interactie met het Proces Communicatie Model tijdens samenwerkend leren'. Dit onderzoek gaat over de invloed van het Proces Communicatie Model op de interactie tijdens samenwerkend leren. Het afstudeeronderzoek is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de opleiding leraar basisonderwijs aan de Christelijke Hogeschool Ede. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de Protestants Christelijke Basisschool De Klokbeke te Ermelo. Ik ben in september 2017 met het onderzoek gestart en in mei 2018 heb ik het onderzoek afgerond.

Vanuit mijn geloofsovertuiging vind ik het belangrijk dat de leerlingen op de basisschool leren over het christelijk geloof. Daarbij denk ik dat het van belang is om, samen met de leerlingen, een fundament te leggen waarop de leerlingen met hun eigen bouwstenen verder kunnen bouwen. Ik vind het belangrijk dat de leerlingen leren wat God voor hen kan betekenen en dat ze hun eigen manier van geloven ontwikkelen. Dit kan door de leerkracht op verschillende manieren worden vormgegeven. Voor mij is het belangrijk dat ik de leerlingen leer over God, over de Bijbel, over hun eigen uniciteit, maar ook het bevorderen van de naasten liefde zie ik als iets waardevols. Ik denk dat samenwerkend leren hier deel van kan uitmaken. Tijdens samenwerkend leren, leren de leerling omgaan met verschillen en deze verschillen van elkaar te accepteren en te respecteren. Hierdoor past het onderzoek naar de interactie in combinatie met het Proces Communicatie Model binnen mijn christelijke visie. Ik vind het belangrijk dat de leerlingen leren over hun eigen uniciteit, maar ook over de uniciteit van de ander en de gelegenheid krijgen hiermee te oefenen. Daarnaast mogen ze weten dat de Here God ze geschapen heeft tot wie ze zijn en dat Hij onvoorwaardelijk van hen houdt.

In dit voorwoord wil ik de mensen bedanken die mij hebben geholpen met het schrijven en uitvoeren van het onderzoek. Graag wil ik de mensen uit het onderzoeksteam van De Klokbeke bedanken voor hun hulp. Ten eerste wil ik mijn afstudeerbegeleider Derjan Havinga-Heijs enorm bedanken voor het helpen uitvoeren van mijn praktijkonderzoek, de verdiepende inzichten en de gegeven feedback. Daarnaast wil ik Lydie Blijleven en Karola de Vries bedanken voor hun enthousiasme en positieve feedback, die mij steeds een stapje verder hebben geholpen in dit onderzoek. Tevens wil ik medestudent Charlene van Woudenberg bedanken voor het afgelopen jaar waarin we samen hebben mogen sparren over het onderzoek. Ook wil ik Petra Oving en Gera van Elten bedanken voor de tijd en ruimte die ik heb gekregen om mijn praktijkonderzoek uit te kunnen voeren. Ten slotte wil ik iedereen bedanken die mij indirect hebben geholpen bij het schrijven en uitvoeren van mijn afstudeeronderzoek.

Ik wens u veel leesplezier toe!

Elke van der Pijl

Voorthuizen, 8 mei 2018

Inhoud

Inleiding.....	5
Communicatie & interactie.....	6
Communicatie in groepsverband.....	6
Proces Communicatie Model.....	7
Proces Communicatie Model en samenwerkend leren.....	8
Methode.....	9
Onderzoeksdesign.....	9
Deelnemers.....	9
Meetinstrumenten.....	9
Hypothese.....	10
Procedure.....	10
Analyse resultaten.....	11
Resultaten.....	12
Algemene resultaten.....	12
Opvallende resultaten.....	12
Geeft blijk van saamhorigheid.....	12
Geeft oriëntatie/richting.....	12
Negatief sociaal-emotioneel gedrag.....	12
Toename exploratief gesprek.....	13
Conclusie.....	13
Discussie.....	14
Aanbeveling.....	14
Literatuurlijst.....	16
Bijlage 1 – omgevingsmatrix.....	18
Bijlage 2 – observatielijst Proces Communicatie Model.....	19
Bijlage 3 – uitkomsten observatie Proces Communicatie met bijbehorende rollen.....	20
Bijlage 4 – observatielijst interactie.....	21
Bijlage 5 – analyseschema per groep.....	25
Bijlage 6 – gemiddelde per persoonlijkheidstype per categorie.....	31
Bijlage 7 – uitkomsten soort gesprek.....	34
Bijlage 8 – uitkomsten observatie interactie.....	35

In interactie met het Proces Communicatie Model tijdens samenwerkend leren

Elke van der Pijl

Het doel van dit onderzoek was het onderzoeken of het Proces Communicatie Model (PCM) invloed had op de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren. Met de volgende onderzoeksvraag werd onderzocht of hier sprake van was: “In hoeverre heeft het bewustzijn van het Proces Communicatie Model bij de leerlingen van groep 6b van De Klokbeker invloed op de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren?” Om achter de persoonlijkheidstypen te komen, zijn de leerlingen geobserveerd aan de hand van een observatielijst voor PCM. Met de uitkomsten hiervan zijn zes willekeurige, heterogene groepjes samengesteld. Deze groepjes hebben zes keer een werkvorm uitgevoerd, waarin de interactie geobserveerd werd. Na de derde werkvorm was er sprake van een interventie waarin PCM aan de leerlingen werd uitgelegd. De observaties voor en na de interventie zijn vergeleken. Hieruit blijkt dat er sprake is van een significant zichtbaar verschil in het totale gemiddelde van de interactie tussen leerlingen. Het verschil tussen de gemiddelden in de categorieën “toont instemming”, “geeft oriëntatie/richting”, “vraagt om suggesties” en “geeft blijk van spanning” van de IPA van Bales is significant aanwezig. Daarnaast is de kwaliteit van de interactie verbeterd. Hieruit blijkt dat PCM invloed zou kunnen hebben op de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren.

Effectief kunnen communiceren is van belang om te kunnen samenwerken (Thijs, Fisser & Van der Hoeven, 2014). Volgens Marzano & Heflebower (2012) komt communicatie met anderen steeds meer voor door de toenemende wereldbevolking en neemt de complexiteit hiervan toe. Dit maakt dat communicatie en samenwerken tot de 21-eeuwse vaardigheden behoren die van belang zijn om leerlingen voor te bereiden op de snel veranderende maatschappij. Scholen zullen hierdoor de vaardigheden voor de communicatie en interactie moeten opnemen in het onderwijsprogramma.

Om de leerlingen voor te bereiden op de maatschappij van de toekomst heeft De Protestants Christelijke Basisschool De Klokbeker samenwerkend leren opgenomen in haar visie (De Klokbeker, 2016). Echter heeft het deel samenwerken nog niet de gewenste

invulling in het huidige onderwijssysteem. Daarnaast zou samenwerkend leren, als deel van de christelijke identiteit, van toegevoegde waarde kunnen zijn. Leerlingen leren omgaan met elkaar wat het respect zou kunnen bevorderen en daarmee de naastenliefde. Vanuit de tegenstrijdigheid tussen visie en de daadwerkelijke uitvoering is er, in samenwerking tussen het lectoraat Talenten & Opbrengsten, Academie Educatie van de Christelijke Hogeschool Ede en De Klokbeker, een driejarig onderzoek gestart. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt: ‘Op welke manier kan samenwerkend leren onderdeel worden van de cultuur in de school?’

Op basis van eerdere uitgevoerde onderzoeken binnen dit thema is op De Klokbeker de volgende definitie voor samenwerkend leren vastgesteld: ‘Samenwerkend leren is een

onderwijsleersituatie waarin de leerlingen de verantwoordelijkheid delen om in interactie met groepsleden taken uit te voeren die leiden tot het bereiken van een gemeenschappelijk doel' (Ten Voorde, 2016, p. 1).

In dit onderzoek wordt er ingegaan op de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren. Volgens Förrer, Kenter & Veenman (2000) is er sprake van interactie wanneer leerlingen communiceren tijdens het samenwerken. In deze interactie schuilt leerwinst. Vanuit dit oogpunt is er binnen dit onderzoek de ambitie om invloed uit te oefenen op de interactie, zodat het samenwerkend leren cognitief stimulerend kan zijn.

Om invloed uit te oefenen op deze interactie, wordt er gebruik gemaakt van PCM. Dit model is bedoeld als communicatiemodel om anderen beter te begrijpen, hen te stimuleren en effectief te communiceren. Klinisch psycholoog Dr. Kahler maakt hierbij onderscheidt tussen zes verschillende persoonlijkheidstypen met andere motivatiebehoeften, een eigen kijk op de wereld en de manier van communiceren. Door in contact met anderen in te spelen op de verschillende persoonlijkheidstypen is het mogelijk invloed uit te oefenen op de onderlinge communicatie (Antersijn & Van Hest, 2015).

Vanuit deze gedachte is de volgende onderzoeksvraag tot stand gekomen: "In hoeverre heeft het bewustzijn van het Proces Communicatie Model bij de leerlingen van groep 6b van De Klokbeker invloed op de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren?"

Ten eerste zal binnen het theoretisch kader worden ingegaan op communicatie en interactie, de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren, het PCM en de verschillende persoonlijkheidstypen in combinatie met samenwerkend leren. Vervolgens zal in de methode het praktijkonderzoek naar de invloed van PCM op de interactie tijdens samenwerkend leren worden beschreven. In de resultaten zullen de uitkomsten van het praktijkonderzoek voortvloeien. Daarna zal een conclusie op de onderzoeksvraag volgen en wordt het geheel

afgesloten met een discussie om mogelijke hiaten in het onderzoek te beschrijven.

Communicatie & interactie

Wanneer twee individuen zich in elkaars gezelschap bevinden, is er altijd sprake van communicatie. Dit heeft te maken met het feit dat al het gedrag informatie bevat en uitdraagt. Het overbrengen van informatie gebeurt via verbale en non-verbale signalen (Watzlawick, Beavin & Jackson, 1974). Volgens Pinto (2004) is er tijdens communicatie sprake van een zender, een boodschap en een ontvanger. De zender geeft, al dan niet bewust, een boodschap aan de ontvanger.

Echter is niet alle communicatie effectief. Er is pas sprake van effectieve communicatie wanneer de zender en ontvanger de boodschap beide op dezelfde wijze opvatten en zich kunnen verplaatsen in de denkwijze van de ander. Daarbij is het van belang dat de manier van zenden overeenkomt met de ontvanger. Dit zorgt ervoor dat de communicatie niet schadelijk is voor de onderlinge relatie en de bedoeling hiervan (Johnson & Johnson, 2001; Pinto, 2004). De manier waarop mensen communiceren hangt volgens Veenman (2009) af van de persoonlijkheid en het karakter. Dit is de basis van bewuste en onbewuste communicatie. Het karakter gaat over de eigenschappen die een persoon in het alledaagse leven en onder doorsnee omstandigheden beschrijven. Hieruit zou kunnen blijken dat deze eigenschappen zichtbaar worden tijdens het communiceren.

Wanneer twee individuen met elkaar communiceren is er niet direct sprake van interactie. Wel is er sprake van een vorm van communicatie, in woorden of gebaren. Volgens Douglas (1999) spreken we van interactie als mensen op elkaars aanwezigheid en uitingen reageren. 'Als het gaat om begrip en interactie met anderen betekent verantwoorde communicatie het inzicht dat daden en woorden de reactie van anderen in positieve of negatieve zin beïnvloeden (Marzano & Heflebower, 2012, p. 58).'

Communicatie in groepsverband

Communicatie en interactie kan plaatsvinden tussen twee of meerdere personen. Volgens Johnson & Johnson (2011) is er sprake van

groepscommunicatie wanneer een groepslid een boodschap zendt naar een of meerdere groepsleden met de gerichte intentie om invloed uit te oefenen op het gedrag van de ontvangers. Er is sprake van effectieve communicatie wanneer de ontvangers de gezonde boodschap op dezelfde wijze opvatten. Hoe meer individuen betrokken zijn bij deze communicatie, hoe complexer de groepscommunicatie wordt. Dit heeft te maken met het feit dat interactie zich tegelijkertijd en op meerdere gebieden afspeelt. Al het gedrag is communicatie, waardoor de groepsleden alle zintuigen moeten inzetten om de uitgezonden boodschappen te ontvangen en tegelijkertijd te kunnen zenden (Johnson & Johnson, 2011).

Het overbrengen van een boodschap naar groepsleden gebeurt voornamelijk via verbale communicatie, het gebruik van taal. Taal is een middel om kennis tot stand te laten komen en deze kennis over te brengen naar anderen. Daarnaast is taal ook een middel om gezamenlijk te denken en te leren. Het helpt open te staan voor andere perspectieven op de wereld en zich los te maken van zichzelf (Mercer, 1999). Volgens Littleton & Mercer (2013, p. 1) is taal grondig geïntegreerd in de cognitieve processen om grip te krijgen op de wereld en het oplossen van gezamenlijke problemen. Ze spreken over het begrip *interthinking* waarbij ze de volgende definitie hanteren: "Through using spoken language, people are able to think creatively and productively together." *Interthinking* is noodzakelijk voor de ontwikkeling en verspreiding van de menselijke kennis en de begrijpelijkheid daarvan.

Volgens Mercer (1999) kan school leerlingen de gelegenheid bieden om samen met leeftijdsgenoten kennis tot stand te brengen en het denken te ontwikkelen. Door de gesprekken op school te verbeteren kunnen de vaardigheden in taal, denken en kennis worden vergroot (Damhuis, 2008). Samenwerkend leren zou een van de omstandigheden kunnen zijn waarin leerlingen gezamenlijk denken en leren effectief te communiceren. Effectieve communicatie tussen groepsleden is van belang om optimaal te kunnen functioneren (Hanston, Van de Velden & Desoete, 2015). De gesprekken die

plaatsvinden tussen leerlingen leiden tot nieuwe inzichten. Volgens Förrer, Kenter & Veenman (2000) kan het praten tussen leerlingen de ontwikkeling van het begrip stimuleren. Daarnaast leidt het uitwisselen van ideeën tot meer generaliseerbare inzichten (Mercer, 1999). Het samenwerkend leren helpt bij de ontwikkeling van individueel leren, waardoor het samenwerken cognitief stimulerend kan wezen. Naast de stimulatie van individueel leren wordt er gezamenlijke kennis opgebouwd (Hiddink, 2014). Volgens Johnson & Johnson (2011) is het communiceren tussen groepsleden iets dat de integratie van informatie, het ontwikkelen van krachtige argumenten en het vaststellen en verhelpen van afzonderlijke fouten bevordert. De interactie ontwikkelt logisch denken en hogere psychische functies (Van Vugt, 2002).

De gesprekken die leerlingen tijdens samenwerkend leren voeren kunnen volgens Mercer (1999) en Mercer en Littleton (in Hiddink, 2014) ingedeeld worden in drie soorten gesprekken. Deze gesprekken verschillen in de manier waarop kinderen het overleg construeren: (1) Twistgesprek (disputational talk): er is sprake van onenigheid tussen groepsgenoten. Er worden afzonderlijke besluiten genomen en er is een kortstondige uitwisseling van standpunten en kritiek. (2) Voortbordurend gesprek (cumulative talk): er wordt zonder kritiek voortgebouwd op de uitspraken van de ander. Er ontstaat een opeenstapeling van informatie. (3) Exploratief gesprek (exploratory talk): de leerlingen zijn op een opbouwende manier bezig met de gedachtegang van de ander. Er is sprake van argumentatie en alternatieve suggesties.

Proces Communicatie Model

Samenwerkend leren op school bestaat uit respectvolle communicatie, luisteren naar de ander en soms ook betrokken de confrontatie aangaan om samen te groeien (Hanston, e.a., 2015). Om invloed te hebben op de communicatie tussen leerlingen, wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van PCM. Dit model is bedoeld als communicatiemodel om anderen beter te begrijpen, te motiveren en om effectief te leren communiceren. Door in contact met anderen in te spelen op de verschillende persoonlijkheidstypen is het

mogelijk om de onderlinge communicatie te verbeteren (Antersijn & Van Hest, 2015).

Binnen PCM wordt er onderscheid gemaakt tussen zes verschillende persoonlijkheidstypen.

Deze persoonlijkheidstypen onderscheiden zich van elkaar op de persoonlijke beleving van de wereld, de manier waarop ze communiceren, de voorkeur om gemotiveerd te worden en het negatieve gedrag wat zichtbaar wordt als de psychologische behoeften van mensen niet vervuld worden (Antersijn & Van Hest, 2015). Op basis van deze verschillen wordt er onderscheid gemaakt tussen de zes persoonlijkheidstypen: (1) De Harmonisers kijken door een bril van gevoelens naar de wereld. Deze mensen tonen veel warmte, belangstelling en gevoeligheid. Ze hebben persoonlijke erkenning en zintuigelijke prikkeling nodig. (2) Gestructureerd denkers nemen de verantwoording op zich, zijn logisch en planmatig. Door de bril van gedachten nemen ze de wereld waar. Een tijdstructuur en erkenning voor het werk helpt ze om uit het distresspatroon (negatieve stress) te blijven. (3) Doorzetters gebruiken hun bril van meningen om naar de wereld te kijken. Ze zijn nauwgezet, gewetensvol en kunnen goed waarnemen. Ze hebben erkenning voor werk en overtuiging nodig. (4) Dromers zijn welberaden, fantasierijk en kalm. Ze willen graag alleen zijn en bekijken de wereld vanuit reflectie. (5) Door Rebellen wordt de wereld waargenomen vanuit hun reacties. Ze hebben humor, zijn spontaan, energiek en creatief. Om aan de psychologische behoefte te voldoen hebben ze spanning en risicovolle uitdagingen nodig. (6) Promotors nemen de wereld waar vanuit acties. Ze zijn origineel, charmant en hebben het vermogen zich goed te kunnen aanpassen. (Speels) contact helpt hen om de behoefte te vervullen (Antersijn & Van Hest, 2015; Podt, 2016).

Iedereen heeft een van deze persoonlijkheidstypen als basis. De aanwezigheid van de andere persoonlijkheidstypen verschillen in mate en intensiteit. Mensen worden met een basispersoonlijkheidstype geboren, oftewel het dominante type. Dit type komt vaak naar voren via de communicatie (Hanston e.a., 2015). De volgorde waarin de andere

persoonlijkheidstypen zich ontwikkelen is afhankelijk van opvoedings- en omgevingsfactoren. Dit gebeurt in de eerste zes á zeven levensjaren. Daarna staat dit 'persoonlijkheidshuis' vast voor de rest van iemands leven (Hanston, e.a., 2015; Antersijn & Van Hest, 2015). Echter is het wel mogelijk om te faseren. Dit gebeurt twee à drie keer in iemands leven, waarbij je van de ene persoonlijkheid naar de andere verschuift (Gilbert, 1996).

Proces Communicatie Model en Samenwerkend Leren

Effectief leren communiceren is onderdeel van kunnen samenwerken. Samenwerkend leren is gebaseerd op verschillende coöperatieve leerstrategieën waarbij de interactie een belangrijk rol speelt (Antersijn & Van Hest, 2015). Hierbij hebben de verschillende persoonlijkheidstypen verschillende behoeften als het gaat om coöperatieve werkvormen. De Harmonisers hebben het meeste profijt van samenwerkend leren. Door vriendschap en 'onderdeel zijn van' te koppelen aan deze vorm van leren, verhogen ze hun capaciteit om ideeën en feiten op te nemen. Voor Dromers geldt dat de groep waarin ze participeren niet te groot moet zijn en dat rollen duidelijk verdeeld en afgebakend moeten zijn. Gestructureerd denkers en Doorzetters hebben eveneens behoefte aan afgebakende rollen. Daarbij is de Gestructureerd denker gebaat bij een leiderschapsrol en taken die beroep doen op de organisatievaardigheden. Voor Doorzetters moet het doel van de opdracht helder zijn, zodat ze anderen gemotiveerd kunnen houden. Promotors en Rebellen ervaren de coöperatieve werkvormen hoofdzakelijk als aangenaam. Activiteiten waarin ze uitdaging en plezier vinden, zoals het presenteren van de uitkomsten, voldoen aan hun behoefte. Daarbij heeft de Promotor behoefte aan een duidelijke rol waarbij hij de gelegenheid krijgt zich voor te bereiden (Antersijn & Van Hest, 2015).

De verschillende persoonlijkheidstypen hebben ook verschillende behoeften als het gaat om de omgeving tijdens samenwerkend leren. In de omgevingsmatrix (bijlage 1) wordt onderscheid gemaakt tussen mens- en

doel/taakbetrokkenheid. Harmonisers, Rebellen, Promotors en Doorzetters vinden de onderlinge relatie tijdens samenwerkend leren van belang en zijn meer mensbetrokken. Deze onderlinge relatie maakt voor hun het leren zinvol. Voor Gestructureerd denkers en Dromers is deze relatie minder belangrijk. Gestructureerd denkers zijn vooral gericht op de taak waarbij het gaat om de inhoud. Dromers nemen de relaties tussen groepsleden liever waar dan dat ze er aan deelnemen. Ze zijn vooral gericht op ideeën en materialen. Op basis hiervan is de hypothese van dit onderzoek vastgesteld. Deze zal in de methode verder worden uitgewerkt.

Vanuit de bovenstaande literatuur zou kunnen blijken dat coöperatieve werkvormen aan de volgende voorwaarde moet voldoen om alle typen de mogelijkheid te bieden om tot uiting te komen: (1) De groep moet niet te groot zijn, ongeveer vier à vijf groepsleden. (2) De rollen en verantwoordelijkheden zijn duidelijk voor de groepsleden. (3) De werkvorm heeft een duidelijk doel. (4) Aan het einde van de opdracht wordt het product gepresenteerd. Op basis hiervan worden de werkvormen voor het praktijkonderzoek gekozen. In de methode zullen de werkvormen worden toegelicht.

Methode

Onderzoeksdesign

Het empirische deel van dit onderzoek betrof een toetsend en een actieonderzoek. Er was sprake van een toetsend onderzoek, omdat er onderzocht werd of de hypothese, gebaseerd op de theorie, bevestigd kon worden. Daarnaast was er ook sprake van een actieonderzoek, omdat er een mogelijke verandering tot stand werd gebracht en getoetst werd of de interventie effectief bleek. Daarbij speelden de proefpersonen een actieve rol. Het onderzoek was een combinatie tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Het betrof een kwantitatief onderzoek, omdat de dataverzameling plaatsvond aan de hand van een vooraf vastgestelde observatielijst. Daarnaast was het een kwalitatief onderzoek, omdat er werd gekeken naar de aard van het gesprek aan de hand van de indeling van Mercer (1999) en Mercer en Littleton (in Hiddink, 2014).

Deelnemers

In het onderzoek vormde groep 6b van De Klokbeek de onderzoekseenheid. De groep bestond uit 29 leerlingen tussen de 9 en 10 jaar. Hiervan waren 11 jongens en 18 meisjes. Het onderzoek startte op 6 februari. Aan de hand van de observatielijst van PCM (bijlage 2) zijn de leerlingen geobserveerd naar hun dominante persoonlijkheidstype. Achteraf is hier met de groepsleerkracht overeenstemming over bereikt. Op basis van de persoonlijkheidstypen van de leerlingen, werden de groepen zo heterogeen mogelijk samengesteld. Daarbij heeft iedere leerling, op basis van de theorie, een rol toegedeeld gekregen die past bij zijn of haar persoonlijkheidstype. De Gestructureerd Denkers hadden de rol van taakkapitein. De Doorzetters kregen de rol van aanmoediger toegedeeld. Vanuit de theorie bleek dat de rest van de persoonlijkheidstypen geen behoefte hebben aan een specifieke rol. Om deze reden zijn per groep de overige rollen verdeeld over de persoonlijkheidstypen. Uiteindelijk was er sprake van zes groepjes van vier à vijf leerlingen. Er is gekozen voor een heterogene groepering, omdat er door de verschillende persoonlijkheidstypen sprake was van verschillende invalshoeken waardoor het samenwerken cognitief stimulerend zou kunnen wezen. Deze groepen zijn gedurende het onderzoek gelijk gebleven (bijlage 3).

Meetinstrumenten

Voor de dataverzameling is er gebruik gemaakt van de observatielijst voor persoonlijkheidstypen van PCM. De observatielijst was een vooraf samengestelde lijst door Van der Kooij en Florijn (bijlage 2) (in Florijn, 2017). Met behulp van deze lijst is gekeken naar welke persoonlijkheidstypen de leerlingen als basis hebben.

Ten tweede is er gebruik gemaakt van een vooraf vastgestelde observatielijst om de verbale interactie tussen leerlingen te observeren. Dit was de Interaction Process Analysis (IPA) van R. Bales (bijlage 4) (Sande, 1999). Dit instrument is internationaal al vele jaren gebruikt om aan de hand van twaalf categorieën onderscheid te maken tussen taakgericht gedrag en sociaal emotioneel gedrag. Aan de hand van deze observatielijst is

er gekeken naar de frequentie van bepaalde gedragingen. Het doel van het observeren is een verschil te ontdekken in de interactie voor en na de interventie.

Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten werd er gebruik gemaakt van het meerogenprincipe. Van iedere observatieronde is er een observatie uitgetypt en door twee observanten afzonderlijk bekeken aan de hand van het observatieformulier. Wanneer de observanten individueel niet tot overeenstemming kwamen, is er gekalibreerd. Dit gebeurde op donderdag 22 februari, donderdag 22 maart en donderdag 26 april. In de eerste kalibreersessie is voornamelijk onderscheid gemaakt tussen de categorieën van het taakgericht gedrag, categorie vier tot en met negen. In bijlage 4 is te zien op welke wijze deze categorieën zich van elkaar onderscheiden. Door deze kalibratie is er sprake van begripsvaliditeit. Omdat er sprake is van snelle interactie tussen de leerlingen, is er gewerkt met videofragmenten. Deze fragmenten konden worden teruggekeken en stopgezet. Zo kon de observator nadenken over het plaatsten van de gedragingen in de juiste categorie. De observatoren hadden een niet-verhullende en niet-participerende rol.

Om niet alleen de frequentie, maar ook de kwaliteit van interactie aan te duiden, werd er aan iedere observatie een van de soorten gesprekken van Mercer (1999) en Mercer en Littleton (in Hiddink, 2014) gekoppeld. Deze toekenningen kunnen met elkaar worden vergeleken om zo een verschil in de kwaliteit van de interactie te kunnen ontdekken.

Hypothese

De hypothese van dit onderzoek was dat PCM invloed zou hebben op de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren. De verwachting was dat deze verandering tot stand kwam, doordat de leerlingen meer inzicht zouden hebben op hun eigen persoonlijkheidstype maar ook op het begrip van de communicatievoorkeuren van de ander. Hierdoor weten ze waar de kwaliteiten van zichzelf en anderen liggen en kunnen ze hier gebruik van te maken. Daardoor kon de samenwerkingsopdracht vanuit verschillende

invalshoeken belicht worden en is de kans dat samenwerkend leren cognitief stimulerend is groter. Vanuit de theorie zal dit voor de Harmonisers, Rebellen, Promoters en Doorzetters betekenen dat ze meer mensbetrokken communicatie vertonen. Kijkend naar de observatielijst van interactie, zou dit betekenen dat deze typen meer communiceren via categorie een, twee, drie. Categorie tien, elf en twaalf zijn gericht op negatief gedrag. Er werd verwacht dat er een afname van de frequentie is binnen deze categorieën. Dit omdat de bovenstaande typen het welzijn van anderen belangrijk achten. De bovenstaande categorieën vallen onder sociaal emotioneel gedrag. Bij Gestructureerd denkers en Dromers werd verwacht dat de interactie zou gaan over de inhoud van de taak, waarbij verwacht werd dat de communicatie valt onder categorie vier, vijf, zes, zeven, acht en negen. Deze categorieën vallen onder taakgericht gedrag.

Daarnaast werd er vanuit de gestelde hypothese verwacht dat het exploratief gesprek vaker voor zou komen in observatieperiode twee. Dit heeft te maken met het feit dat samenwerkend leren de leerlingen leert open te staan voor andere perspectieven op de wereld. Er werd verwacht dat ze door het toepassen van PCM inzicht en begrip krijgen voor anderen perspectieven en hier op in zullen gaan. Tevens kan dit bijdragen aan het feit dat samenwerkend leren cognitief stimulerend kan zijn.

Procedure

Tijdens het onderzoek hebben de groepjes drie verschillende werkvormen twee keer uitgevoerd. Hierbij gaat het om de volgende werkvormen: Team Word Webbing, TeamWerkstukken en Genummerde Koppen bij elkaar. Team Word Webbing is uitgevoerd zoals deze door Van Antersijn & Van Hest (2015) beschreven is. De werkvormen TeamWerkstukken en Genummerde Koppen bij elkaar zijn uitgevoerd op basis van de SamenwerkingsLeerLijn (Van der Pijl, Post & Van Woudenberg, 2017). Deze werkvormen werden uitgevoerd, waarna de interventie volgde. De interventie bestond uit het uitleggen van PCM aan de leerlingen. Dit werd uitgevoerd aan het hand van de procedure van

H. Bakker (persoonlijke communicatie, 21 februari, 2018). Als laatste werden de drie bovengenoemde werkvormen nogmaals uitgevoerd en kon er gekeken worden of er sprake was van een verandering in de interactie.

Analyse resultaten

Na het invullen van de observatielijsten is er per groep een analyseschema gemaakt van de zes observatierondes (bijlage 5). Hierin is te zien hoe vaak een categorie tijdens een observatiemoment werd vertoond. Vanuit dit analyseschema is een gemiddelde per categorie genomen van de observaties voor de interventie (observatieperiode 1) en de observaties na de interventie (observatieperiode 2). Aan de hand van deze data konden de observaties geanalyseerd en vergeleken worden met behulp van verscheidene t-toetsen. Hiermee is berekend hoe groot de kans is dat het gemeten verschil gevonden is op basis van toeval. Wanneer er sprake is van een uitkomst die gelijk of kleiner is dan 5%, oftewel 0,05, is het gemeten verschil significant aanwezig. Er is gekozen voor een tweezijdige t-toets, omdat er getoetst werd of er sprake was van een verschil en er geen duidelijke richting was van dit verschil. Ook was er sprake van een gepaarde t-toets. Er werd zes keer dezelfde observatie afgenomen bij dezelfde deelnemers.

Het resultaat van de afgenomen t-toetsen is te vinden in tabel 1. In deze tabel zijn per categorie twee gemiddeldes te zien: een van observatieperiode 1 en een van observatieperiode 2. Er zijn twaalf losse t-toetsen afgenomen over de verschillende categorieën. Daarnaast is er een overkoepelende t-toets genomen over het totale gemiddelde van de twee observatieperiodes.

Ook is er gekeken naar de frequentie van de categorieën per persoonlijkheidstype. Hierover zijn de gemiddelden per observatieperiode berekend. De resultaten hiervan zijn te zien in bijlage 6.

Ten slotte is er gekeken hoe vaak de verschillende soorten gesprekken van Mercer (1999) en Mercer en Littleton (in Hiddink, 2014)) voorkwamen. De uitkomsten hiervan zijn te zien in tabel 2. In bijlage 7 is te zien in

welke observatieronde de bovengenoemde soort gesprekken voorkomen.

Tabel 1 vergelijking gemiddelde scores observatieronde 1 en observatieronde 2

Wit ≠ het verschil is niet significant aanwezig Groen = het verschil is significant aanwezig			
Categorie	μ observatieperiode 1	μ observatieperiode 2	P (T <= t) tweezijdig
<i>Geeft blijk van saamhorigheid</i>	15,667	17,500	0,599252
<i>Geeft blijk van ontspanning</i>	62,333	48,500	0,254985
<i>Toont instemming</i>	72,167	54	0,031557
<i>Doet suggesties</i>	172,167	147,500	0,058464
<i>Geeft zijn mening</i>	8,167	11	0,312296
<i>Geeft oriëntatie/richting</i>	160,500	213,167	0,040801
<i>Vraagt om oriëntatie/richting</i>	47,667	68,167	0,07727
<i>Vraagt om mening</i>	1,167	0,667	0,610881
<i>Vraagt om suggesties</i>	40,667	25,500	0,005139
<i>Is het niet eens</i>	35,500	26	0,437775
<i>Geeft blijk van spanning</i>	10,667	7,667	0,048362
<i>Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk</i>	3,667	0,5	0,275513
μ totaal	41,65173	33,8834	0,036999

Tabel 2 frequentie soort gesprek (combinaties van gesprekken mogelijk)

	Observatieronde 1 + 2 + 3	Observatieronde 4 + 5 + 6
Voortbordurend gesprek	11	4
Twistgesprek	10	9
Exploratief gesprek	4	7

Resultaten

Hieronder zullen de resultaten van het onderzoek worden beschreven. Allereerst worden de algehele resultaten besproken, waarna er zal worden ingegaan op de opvallende bevindingen.

Algemene resultaten

Binnen dit onderzoek werd er verondersteld dat PCM invloed zou hebben op de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren. De resultaten uit de observaties zijn weergegeven in tabel 1. Het eerste gemiddelde (41,65173) staat voor het totale gemiddelde van observatieronde een, twee en drie. Het tweede gemiddelde (33,8834) staat voor observatieronde vier, vijf en zes. De uitkomst van de t-toets is een waarde van 0,036999, wat betekent dat het verschil significant aanwezig is.

In tabel 1 zijn de categorieën waarbij een significant verschil aanwezig is groen gekleurd. Bij deze categorieën is er sprake van een uitkomst onder de 0,05, oftewel 5%. Van de twaalf categorieën zijn er vier waarvan de uitkomst significant aanwezig is. Bij vier van de twaalf categorieën is het gemiddelde gestegen. Bij acht van de twaalf categorieën is er sprake van een afname van het gemiddelde.

Daarnaast is de kwantitatieve aard van de gesprekken vergeleken. De resultaten hiervan zijn weergegeven in tabel 2. Hierin is te zien dat voortbordurend gesprek en twistgesprek beide in frequentie zijn afgenomen. Daarentegen is het exploratief gesprek toegenomen. Tijdens het toekennen van de gesprekken waren combinaties mogelijk. Dit verklaart waarom de frequentie van de toegekende gesprekken in observatieperiode 1 hoger is dan in observatieperiode 2.

Opvallende resultaten

Om antwoord te geven op de onderzoeksvraag, is het interessant om verder in te gaan op de opvallende resultaten. Hieronder zullen een aantal van deze resultaten worden beschreven.

Geeft blijk van saamhorigheid

In tabel 1 is te zien dat de categorie “geeft blijk van saamhorigheid” in het gemiddelde is gestegen van 15,667 naar 17,500. Echter is dit verschil niet significant gebleken. Interessant is wel om te achterhalen welke persoonlijkheidstypen dit gedrag het meeste laten zien. Vanuit de gestelde hypothese werd verwacht dat de Harmoniser, Rebellen, Promotors en Doorzetters zorgen voor het veelal voorkomen van deze categorie en hierin de meeste groei doormaken. Kijkend naar het gemiddelde per persoonlijkheidstype per categorie (bijlage 6) blijkt dat de Dromers gemiddeld genomen het meeste gedrag binnen deze categorie laten zien. Echter laten de Dromers en Gestructureerd denkers, geen groei zien. Harmoniser, Rebellen en Promotors laten binnen deze categorie de meeste groei zien. Hierin kan de hypothese bevestigd worden.

Geeft oriëntatie/richting

Opvallend was de sterke stijging van de categorie “geeft richting/oriëntatie”. Het gemiddelde van de observatieperiode 1 was 160,500, tegenover een gemiddelde van 213,167 in observatieperiode 2. Daarbij was er sprake van een significant aanwezig verschil van 0,040801. Vanuit de gestelde hypothese wordt verwacht dat de Gestructureerd denkers en Dromers het gedrag binnen deze categorie het meest laten voorkomen en een groei laten zien. Kijkend naar bijlage 6 valt op dat alle persoonlijkheidstypen zijn gestegen in het gemiddelde, met uitzondering van de Gestructureerd denkers. Echter is er wel sprake van een hoog gemiddelde bij de Gestructureerd denkers in de eerste observatieperiode. Hierin kan de hypothese deels bevestigd worden.

Negatief sociaal emotioneel gedrag

De laatste drie categorieën behoren tot negatief sociaal emotioneel gedrag. Opvallend hierbij is dat er sprake is van een afname in het

gemiddelde bij deze drie categorieën. Vanuit de theorie en gestelde hypothese werd verwacht dat de Harmonisers, Promoters, Rebellen en Doorzetters een afname laten zien in deze categorieën. Dit kan te maken hebben met het feit dat deze persoonlijkheidstypen mensbetrokken zijn en andermans welzijn van belang vinden, waardoor ze minder negatief sociaal emotioneel gedrag gaan vertonen. Kijkend naar bijlage 6 is het opvallend dat bij de mensbetrokken persoonlijkheidstypen de afname over het algemeen het grootst is. Ook hierin kan de hypothese worden bevestigd.

Toename exploratief gesprek

Wanneer er gekeken werd naar de resultaten in tabel 2, is er te zien dat er sprake is van een toename in de frequentie van het exploratief gesprek. Hierin wordt de hypothese van het onderzoek bevestigd. In bijlage 7 is te zien wanneer het exploratief gesprek het meeste voorkwam. Een opvallend gegeven daarbij is dat dit bij observatieronde 2 en 5 het geval was. Tijdens deze observatierondes was er sprake van dezelfde werkvorm, namelijk TeamWerkstukken.

Opvallend is ook de toename van het exploratief gesprek tegenover de afname van de categorie “toont instemming” en “is het niet eens”. Vanuit de theorie blijkt dat de inhoud van het twistgesprek en voortbordurend gesprek voornamelijk gaan over het tonen van instemming of het oneens zijn. Hierbij zou verwacht kunnen worden dat bovenstaande categorieën meer voorkomen. Bij exploratief gesprek gaan de leerlingen dieper in op elkaars gedachtegangen waardoor het mogelijk is dat ze het minder gedrag laten zien waaruit blijkt dat ze het met elkaar (on)eens zijn. De daling van de twee bovengenoemde categorieën zou te maken kunnen hebben met de toename van het exploratief gesprek.

Conclusie

In dit onderzoek is onderzocht of de interactie tussen leerlingen vergroot kon worden door het toepassen van PCM. In de hypothese van dit onderzoek werd verwacht dat Harmonisers, Rebellen, Promoters en Doorzetters meer mensbetrokken communicatie vertonen. In de observatielijst van interactie zou dit gaan om categorie een, twee, drie. Categorie tien, elf en

twalf zijn gericht op negatief gedrag. Er werd verwacht dat deze categorieën zullen afnemen, omdat de bovenstaande typen het welzijn van anderen belangrijk achten. Bij Gestructureerd denkers en Dromers werd verwacht dat de interactie meer gericht zou zijn op de inhoud van de taak, waarbij verwacht werd dat de communicatie valt onder categorie vier, vijf, zes, zeven, acht en negen. Daarnaast werd er vanuit de gestelde hypothese verwacht dat het exploratief gesprek meer voor zou komen in observatieperiode twee.

Uit de analyse van de resultaten blijkt dat bij de categorieën “geeft blijk van saamhorigheid”, “geeft zijn mening”, “vraagt om oriëntatie/richting” en “vraagt om oriëntatie/richting” het gemiddelde is toegenomen. Bij de categorieën “geeft blijk van ontspanning”, “toont instemming”, “doet suggesties”, “vraagt om mening”, “vraagt om suggesties”, “is het niet eens”, “geeft blijk van spanning” en “geeft blijk van antagonisme” is er sprake van een afname in het gemiddelde. Bij de categorieën “toont instemming”, “geeft richting/oriëntatie”, “vraagt om suggesties” en “geeft blijk van spanning” is er een significant verschil aanwezig. Het totale gemiddelde van de categorieën is na de interventie afgenomen. Hierbij is er sprake van een significant zichtbaar verschil, waardoor er een verschil is in interactie tijdens observatieperiode 1 en observatieperiode 2.

Na het toepassen van PCM is de categorie “geeft oriëntatie/richting” in gemiddelde toegenomen, waarbij een significant verschil aanwezig is. Hieruit zou kunnen blijken dat het toepassen van PCM invloed heeft op de hoeveelheid gedraging binnen deze categorie. Door het hoge gemiddelde van de Gestructureerd denkers en een stijging van het gemiddelde van de Dromers kan de hypothese deels bevestigd worden.

De laatste drie categorieën bestaan uit negatief sociaal emotioneel gedrag. Aan de gemiddelden van deze categorieën is te zien dat dit gedrag na de interventie is afgenomen. Dit is een positief gegeven, omdat leerlingen na de bewustwording van PCM minder negatief sociaal emotioneel gedrag lijken te vertonen. Bij de mensbetrokken persoonlijkheidstypen is deze afname het grootst. Hierin kan de

hypothese van het onderzoek worden bevestigd.

Wanneer er gekeken wordt naar de resultaten van het soort gesprek, is te zien dat het exploratief gesprek vaker voorkomt na de interventie. Hierbij bleek de gestelde hypothese juist. Zoals eerder vermeld, is er sprake van een afname van de gemiddelde frequentie van de interactie, maar is de kwaliteit hiervan wel verbeterd. Hieruit zou kunnen blijken dat de leerlingen na het toepassen van PCM verdieping kunnen aanbrengen in de interactie zonder dat de frequentie hiervan toeneemt.

De toename van het exploratief gesprek zou invloed kunnen hebben op het afnemende gemiddelde van de categorieën “toont instemming” en “is het niet eens”. Opvallend was het voorkomen van het exploratief gesprek bij observatieronde 2 en 5. Bij deze rondes was sprake van dezelfde werkvorm, namelijk TeamWerkstukken. Deze werkvorm zou de kwaliteit van de inhoud van interactie kunnen bevorderen.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidde als volgt: “In hoeverre heeft het bewustzijn van het Proces Communicatie Model bij de leerlingen van groep 6b van De Klokbeek invloed op de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren?” Uit het analyseren van de resultaten zou kunnen blijken dat het Proces Communicatie Model invloed heeft op de frequentie en de kwaliteit van de interactie tussen leerlingen tijdens samenwerkend leren.

Discussie

In de discussie van dit onderzoek zullen de factoren worden benoemd die invloed hebben kunnen uitoefenen op het resultaat.

Validiteit

In het onderzoek is sprake geweest van meerdere kalibreersessies. Ondanks deze sessies was er bij de observatoren soms enige twijfel over in welke categorie een bepaalde gedraging thuishoorde. Dit kwam het vaakst voor bij de categorie “doet suggestie” en “geeft oriëntatie/richting”. Desondanks hebben de kalibreersessies wel bijgedragen aan het vergroten van de validiteit van het onderzoek.

Betrouwbaarheid

In het onderzoek is ervoor gekozen om drie verschillende werkvormen te gebruiken. Dit is gedaan om de groei door gewenning zo minimaal mogelijk te houden. De vraag is of de gewenning die is opgetreden tijdens de uitvoering van het onderzoek van invloed is geweest op de resultaten. Als hier sprake van is zou het gebruik van zes verschillende werkvormen gunstiger zijn geweest. Echter zou dit ook invloed kunnen hebben op de betrouwbaarheid, door de invloed van de verschillende werkvormen op de resultaten.

Het doel van de interventie was het beïnvloeden van de interactie. Uit de resultaten blijkt dat hierbij sprake is van een significant aanwezig verschil en is de kwaliteit van de interactie verbeterd. De vraag is of het dit verschil daadwerkelijk komt door de interventie. Echter heeft het samenwerken wel voor een verandering in de interactie gezorgd.

De PCM-typen zijn geobserveerd door de onderzoeker aan de hand van de observatielijst voor PCM (bijlage 2). Echter was de onderzoeken geen geoefende observator in het observeren van de PCM-typen. Hierdoor zou het kunnen dat bij sommige leerlingen een andere uitkomst beter van toepassing was geweest. Echter is dit deels ondervangen door de uitkomst met de groepsleerkrachten te bespreken.

In dit onderzoek werden de leerlingen voor de observatie uit de klas gehaald en werd er in een aparte ruimte geobserveerd. Hierdoor kan het zijn dat de leerlingen ander gedrag hebben vertoond. De leerlingen konden zich op deze manier wel op de opdracht focussen en was de afleiding voor de observatoren zo veel mogelijk uitgesloten.

Aanbevelingen

Een van de opvallende zaken binnen dit onderzoek is het voorkomen van het exploratief gesprek bij observatieronde 2 en 5, de werkvorm TeamWerkstukken. Voor een vervolgonderzoek zou het interessant kunnen zijn welke werkvormen de inhoud van de interactie bevorderen.

Ten tweede zou het interessant kunnen zijn welke persoonlijkheidstypen welk specifiek gedrag vertonen en hoe dit gedrag

binnen samenwerkend leren bevorderd of ingezet kan worden.

In dit onderzoek is er gekeken naar alle zes persoonlijkheidstypen van PCM. Een interessant gegeven zou kunnen wezen om te kijken naar een enkel persoonlijkheidstype. Hierbij kan gedacht worden aan de rol van de Dromer binnen samenwerkend leren en hoe de Dromer gestimuleerd kan worden. Hierbij is het bewustzijn van de leerlingen van hun eigen en elkaars PCM-typen van meerwaarde voor de interactie tijdens samenwerkend leren. Dit pleit voor verdere onderzoeken en het toepassen van PCM in meerdere klassen.

Literatuurlijst

Antersijn, P. & Van Hest, A. (2015). *Zo kun je mij bereiken. Bereik ieder kind: Praktische handleiding om de verschillende persoonlijkheidstypes in jouw klas betrokken te krijgen en te houden*. Gieten: Uitgeverij Booklight.

Damhuis, R. (2008). *Gesprekken zijn de spil van onderwijs*. Utrecht: Stichting Steunfonds Marnix Academie. Geraadpleegd op 2 december 2017, van https://www.marnixacademie.nl/Portals/0/Lectorale_rede_Damhuis.pdf

Douglas, T. (1999). *Overleven in de groep. Psychologie van het groepslidmaatschap*. Baarn: Uitgeverij Intro.

Florijn, R. (2017). *Met PCM meer tact in de klas. Afstudeeronderzoek naar pedagogische tact in samenhang met het PCM in de schoolcultuur*. Geraadpleegd op 23 november 2018, van <https://www.che.nl/onderzoeksresultaten-van-de-academische-basisscholen>

Förre, M., Kenter, B. & Veenman, S. (2000). *Coöperatief leren in het basisonderwijs*. Amersfoort: CPS.

Gilbert, M. (1996). The Process Communication Model: Understanding Ourselves and Others. Geraadpleegd op 2 april 2018, van <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1027.925&rep=rep1&type=pdf>

Hanston, E., Van de Velde, C. & Desoete, A. (2015). *Persoonlijkheid en (de)motivatie van kinderen en jongeren. Theorie, praktijk en onderzoek van Process Communication Model*. Gent: Academia Press.

Hiddink, F. (2014). Gesprekken tussen de leerlingen onderling en gesprekken met de leerkracht: een vergelijking. *Tijdschrift taal*, 5(8), 23-31. Opgehaald van <http://downloads.slo.nl/Documenten/5.8-gesprekken-tussen-leerlingen-onderling.pdf>

Johnson, D.W., Johnson, F.P. (2011). *Groepsdynamica. Theorie en vaardigheden*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.

PC Basisschool de Klokbeker. (2016). *Een vernieuwende school*. Geraadpleegd op 26 september 2017, van <http://www.klokbeker.com/over-de-school/een-vernieuwende-school>

Pinto, D. (2004). *Interculturele communicatie, conflicten en management (ICCM)*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Podt, G. (2016). *Ontdenk Process Communicatie*. Gieten: Uitgeverij Booklight.

Marzano, R. J., Heflebower, T. (2012). *Klaar voor de 21^e eeuw. Vaardigheden voor een veranderende wereld*. Rotterdam: Bazalt Educatieve Uitgaven.

Mercer, N. (1999). *Samen leren. De praktijk van interactief onderwijs*. Utrecht: Sardes.

Mercer, N. & Littleton, K. (2013). *Interthinking. Putting talk to work*. New York: Routledge.

Ten Voorde, G. (2016). *De kracht van samenwerkend leren op leerkrachtniveau*. Geraadpleegd op 19 september 2017, van <https://www.che.nl/onderzoeksresultaten-van-de-academische-basisscholen>

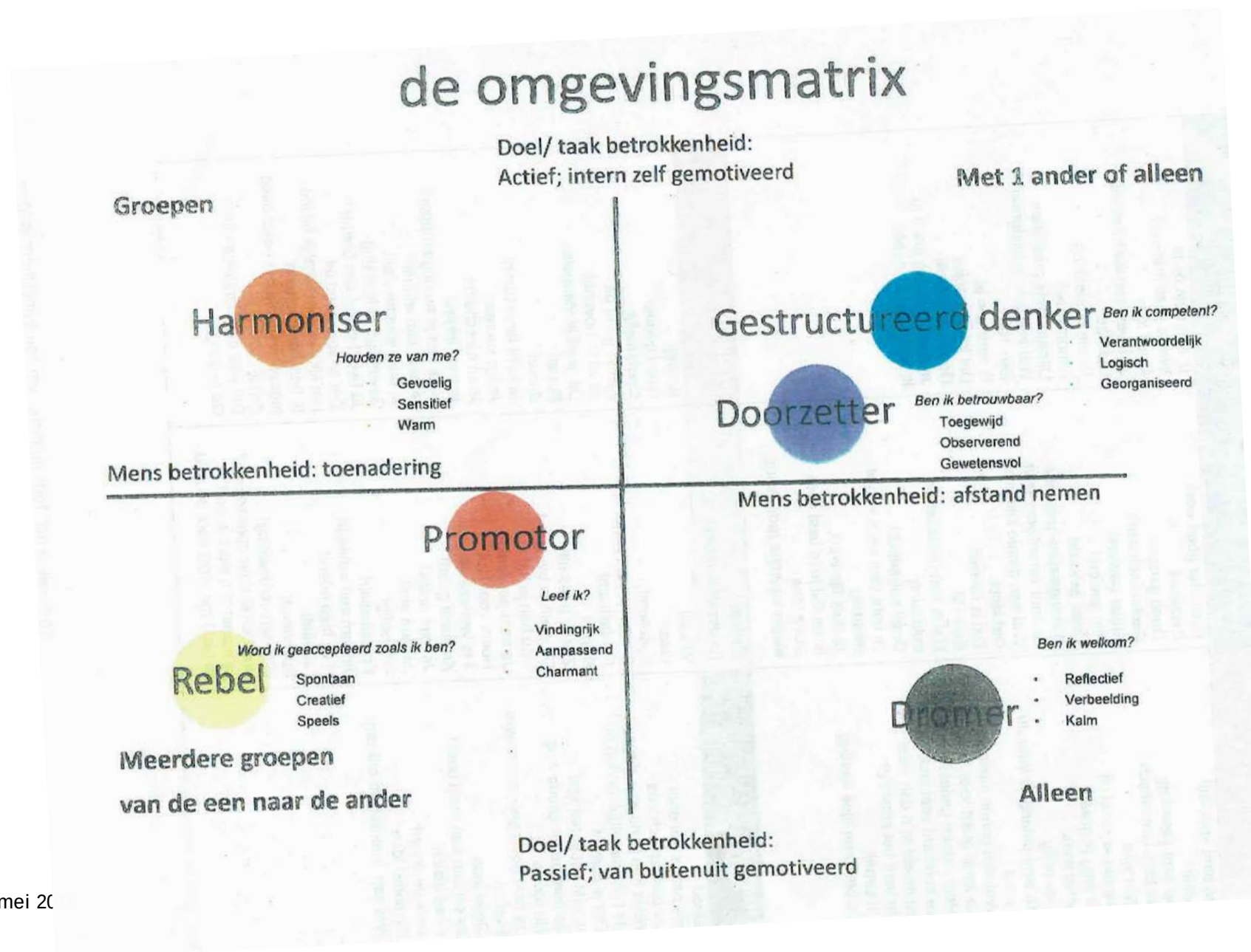
Thijs, A., Fisser, P., & Hoeven, M. van der (2014). *21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs*. Enschede: SLO. Opgehaald van <http://curriculumvandetoekomst.slo.nl/21e-eeuwse-vaardigheden/actueel>

Van de Sande, J.P. (1999). *Gedragsobservatie. Een inleiding tot systematisch observeren*. Groningen: Wolters-Noordhoff bv.

Van der Pijl, E., Post, E. & Van Woudenberg, C. (2017). *Alleen maar samenwerken. Samenwerkend leren als onderdeel van de cultuur op Basisschool De Klokbeker*. Geraadpleegd op 5 april 2018, van <https://www.che.nl/onderzoeksresultaten-van-de-academische-basisscholen>

Van Vugt, J.M.C.G. (2002). *Coöperatief leren binnen adaptief onderwijs*. Baarn: Hbuitgevers.

Watzlawick, P., Beavin, J.H., Jackson, D.D. (1974). *De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie*. Houten/Antwerpen: Bohn Stafleu van Loghum B.V.

Bijlag 2 – observatielijst PCM

Het observeren van de persoonlijkheidstypen vond plaats op dinsdag 6 februari en dinsdag 13 februari.

Observatielijst PCM	Eigenschappen	Gedrag op een goede dag	Gedrag op een minder goede dag	Woorden	Toon	Gebaren	Houding	Gezicht
Harmoniser	Creëert harmonie, zorgzaam voor anderen, ervaart mensen via gevoel	Sensitief, warm, meelevend, gevoelig, zorgzaam voor anderen	Geen besluiten nemen, bevestiging, lach om mezelf, makkelijk huilen, wil aandacht	Ik voel, ik maak me zorgen, gelukkig, verdrietig, fijn je te zien	Zacht, vriendelijk, zorgzaam, warm	Handpalmen naar boven gericht, knikken Zit aan haar, nagels	Relaxed, open, naar voren buigend	Warm, vriendelijk, zacht, glimlachend, accepterend
Gestructureerd denker	Categoriseert, samenvatten	Verantwoordelijk, logisch, georganiseerd, meedenken en feiten weten	Over controle modus, te veel werk, houdt niet van veranderingen, perfect, bevestiging	Betekent dat, wie, wat, waar, tijdsplanning, deadline	Goed gemoduleerd, interessant om naar te luisteren	Zit aan handen / vingers	Rechttop	Gespannen, rimpels
Doorzetter	Eerst reageren met een mening / evalueert met mening	Gewetensvol, toegewijd, opmerkzaam, loyaal, mening over dingen	Eigendunk, 'je moet', sarcastisch, achterdochtig, wantrouwend, koppig	Naar mijn mening, ik geloof, we zouden, vertrouwen, waarden	Goed gemoduleerd, interessant om naar te luisteren	Weinig tot geen	Rechttop	Opgeheven hoofd, berekenend
Dromer	Reflecties, komt in actie door mensen en dingen	Bedachtzaam, reflectief, kalm, fantasierijk, alleen	Dagdromen, passief afwachten, 'verdwijnen', afsluiten	Waarom, hoe, dus, welke	Goed gemoduleerd, interessant om naar te luisteren	Weinig tot geen	Bevroren	Egaal gezicht
Rebel	Reageren op mensen met likes en dislikes	Spontaan, creatief, speels, humor, plezier en energiek	Verstoren, opstaan zonder toestemming, gooi met spullen, speel het spel 'ja maar'	Wauw, ik vind het leuk, ik wil niet, grappig, originele uitdrukkingen	Energiek, enthousiast, speels, pieken en dalen	Levendig, geanimeerd	Open, vloeiend, flexibel, los, vrij, veerkrachtig, elastisch	Twinkeling in de ogen, lachend als een kind, levendig, natuurlijk
Promotor	Actie georiënteerd (concreet)	Overtuigend, direct reageren, charmant, spanning en actie	'cool' overkomen, in de rede vallen, confronterende vragen, manipuleer, val i/d rede	Vertel, informeer, leg uit, genoeg gepraat, doen we – gebiedende wijs –	Direct, zonder kritiek, zonder dreiging	Imponeren, overdreven	Rechttop	Heldere blik, zelfverzekerd, recht aankijken

Bijlage 3 - uitkomsten observatie PCM met bijbehorende rollen

Groepje 1

Leerling 1	Dromer	materiaalbaas
Leerling 2	Harmoniser	aanmoediger
Leerling 3	Rebel	tijdbewaker
Leerling 4	Dromer	materiaalbaas
Leerling 5	Harmoniser	taakkapitein

Groepje 2

Leerling 1	Doorzetter	aanmoediger
Leerling 2	Dromer	materiaalbaas
Leerling 3	Harmoniser	tijdbewaker
Leerling 4	Harmoniser	materiaalbaas
Leerling 5	Rebel	taakkapitein

Groepje 3

Leerling 1	Rebel	tijdbewaker
Leerling 2	Gestructureerd denker	taakkapitein
Leerling 3	Dromer	materiaalbaas
Leerling 4	Doorzetter	aanmoediger
Leerling 5	Harmoniser	materiaalbaas

Groepje 4

Leerling 1	Dromer	materiaalbaas
Leerling 2	Rebel	tijdbewaker
Leerling 3	Doorzetter	aanmoediger
Leerling 4	Harmoniser	materiaalbaas
Leerling 5	Gestructureerd denker	taakkapitein

Groepje 5

Leerling 1	Dromer	materiaalbaas
Leerling 2	Promotor	taakkapitein
Leerling 3	Rebel	materiaalbaas
Leerling 4	Harmoniser	tijdbewaker
Leerling 5	Doorzetter	aanmoediger

Groepje 6

Leerling 1	Rebel	materiaalbaas
Leerling 2	Dromer	materiaalbaas
Leerling 3	Harmoniser	taakkapitein
Leerling 4	Doorzetter	aanmoediger

Bijlage 4 – observatielijst interactie

1. Geeft blijk van saamhorigheid
De zender toont meeleven, is sympathiek, zoekt naar harmonie, toont zich solidair en geeft aan samen te werken. Aanbieden van hulp: zal ik ... doen? Kan ik je helpen met ...? Wat kan ik voor je doen? Geeft complimenten: wat doe je dat goed! Super! Ondersteunen van een teamlid: kom op, je kan het. Een arm om iemand heen slaan. Iemands mening verheffen: wat een goed idee, ik ben het helemaal met je mee eens. Toont dankbaarheid/waardering: dankjewel voor het helpen, bedankt, ik vind het fijn dat je Geeft toe iets niet te weten. Biedt excuses aan. Glimlachen.
2. Geeft blijk van ontspanning
De zender zorgt voor een vrolijke noot, zorgt voor een relaxte sfeer, is luchthartig, opgewekt, vrolijk. Lacht Vertelt een grap/verhaaltje Toont tevredenheid (niet naar meer verlangen dan er al aanwezig is): het is goed zo, prima, ik vind het mooi zo.
3. Toont instemming
De zender is inschikkelijk, begrijpt en accepteert. Het eens zijn met feiten, hypotheses en ideeën: ja, dat klopt, ik snap het, juist, precies, zo zie ik het ook, dit past goed bij de opdracht. Ja knikken met hoofd, duim omhoog.
4. Doet suggesties/voorstellen
De zender neemt initiatief om de richting van de taak te bepalen door: - Nieuwe ideeën inbrengen; - Oplossingen aandragen; - Voorstellen doen; - Problemen voorleggen waar de groep zich op moet focussen: Het is misschien goed als we..., let op, we moeten eerst dit oplossen, we kunnen dit doen door..., het is slim als we..., ik vraag me af of we niet beter... (vragen waarin al suggesties worden gegeven), even erbij blijven. Gaat vooral over procesopmerkingen, groepsgericht, gaat in op de inhoud. De suggesties zijn neutraal van toon, dus niet onvriendelijk of aanvallend. Wanneer er sprake is van een vraag waarin nog geen voorstel/suggestie wordt gedaan valt die onder 'vraagt om suggesties/voorstellen'.
5. Geeft zijn mening
De zender evalueert, analyseert en uit zijn gedachten: ik denk dat we ..., ik zou willen dat we ..., ik hoop dat we ..., het lijkt me juist ..., volgens mij..., ik vind dit niet ...

Uitspraken zijn persoonlijk, aan over de gevoelens van jezelf. Is er sprake van een persoonlijke uitspraak, 'ik vind dat je...' dan valt die niet onder deze categorie. Is er sprake van een niet serieuze uitspraak, dan valt die onder categorie 2.
6. Geeft oriëntatie/richting De zender geeft feitelijke informatie, observaties en ervaringen: het gebruik van ... werkt het beste, ik maak gebruik van..., dat klopt want..., ik doe ook... Er worden ook opmerkingen herhaalt, verduidelijkt en bevestigt: Ik bedoel dat..., dat klopt want.... Gaat om het geven van feitelijke informatie/ervaringen, heel praktisch. Onderscheidt zich van het doen van suggesties/voorstellen, omdat het hier draait om het geven van feitelijke informatie.
7. Vraagt om oriëntatie/richting De zender stelt vragen om een feitelijk, beschrijvend, objectief antwoord te krijgen gebaseerd op feiten, ervaringen of observatie of vraagt om herhaling, verduidelijking. Het antwoord kan als waar of niet waar aangemerkt worden: Hoe doen jullie..., wie regelt..., wie is de..., ik weet niet precies wie dat moet regelen... (indirecte vraag), wat zei je net over..., hoe komen jullie aan.... Onderscheidt zich van het vragen om suggesties/voorstellen, omdat het hier draait om het vragen naar feitelijke informatie.
8. Vraagt om mening De zender vraagt naar opvattingen, waarden, normen, inzichten of een reactie op een idee of meningen en gedachten. Het is een open vraag die de ontvanger ruimte biedt om iets te zeggen zonder dat er druk op ligt: Wat vinden jullie van..., vinden jullie dit..., wil je dat we..., vind je dit goed? Verschil met vragen om suggesties: Vraagt om mening: wil je dat wij deze kleur gebruiken? Vraagt om suggesties: wat zullen we doen met de kleuren?
9. Vraagt om suggesties/voorstellen De zender vraagt naar ondersteuning om iets aan te pakken, op te lossen, mogelijke acties en doet dit op een neutrale toon. De zender vraagt om de richting van de taak door te vragen naar: - Nieuwe ideeën; - Oplossingen; - Voorstellen; - Problemen waar de groep zich op moet focussen: Wat zullen we doen aan..., wat denk je te kunnen doen aan..., welke beslissingen gaan we nemen over..., Inhoudelijke vragen.

10. Is het niet eens
De zender reageert op voorgaande uitingen en weerlegt een mening, suggestie, informatie. Bestaat uit negatieve reacties, maar wel formeel: Ik ben het er niet mee eens, ik vind het niet goed, ik denk niet dat..., dit gaat niet werken..., volgens mij niet hoor..., ... hoort er niet bij Wanneer er sprake is van een persoonlijke belediging gaat het om toont onvriendelijk. Wanneer er sprake is van een emotionele uiting gaat het om een mening geven.
11. Geeft blij van spanning
Toont frustratie door middel van met pen klikken, zuchten, met handen voor het hoofd zitten, slikken. Smeekt om hulp, trekt zich terug.
12. Geeft blij van antagonisme/toont onvriendelijk
De zender toont negatieve persoonlijke emoties maar gericht op een persoon. Verlaagt statussen van anderen, verdedigt eigen status, waarschuwt, onderbreekt in interactie, iemand belachelijk maken/aanvallen. Wil interactie reguleren en controleren. Zo kan ik er niet bij he..., 'zij is echt niet de koningin,' 'Ik zeg ook wel niks meer...,'

Groep

Observatiemoment O X I – O X I

1. Geeft blijk van saamhorigheid	Lln. 1	Lln. 2	Lln. 3	Lln. 4	Lln. 5
2. Geeft blijk van ontspanning					
3. Toont instemming					
4. Doet suggesties					
5. Geeft zijn mening					
6. Geeft oriëntatie/richting					
7. Vraagt om oriëntatie/richting					
8. Vraagt om mening					
9. Vraagt om suggesties/voorstellen					
10. Is het niet eens					
11. Geeft blijk van spanning					
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk					

Bijlage 5 – analyseschema per groep

Groep 1 Lln. 1 – dromer – materiaalbaas Lln. 2 – harmoniser – aanmoediger Lln. 3 – rebel – tijdbewaker Lln. 4 – dromer – materiaalbaas Lln. 5 – harmoniser – taakkapitein								
	Observatieperiode 1				Observatieperiode 2			
Observatieronde	Observatieronde 1	Observatieronde 2	Observatieronde 3		Observatieronde 4	Observatieronde 5	Observatieronde 6	
Werkvorm	Team Word Webbing	TeamWerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar		Team Word Webbing	Teamwerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar	
Uitgevoerd op	20-2-2018	6-3-2018	12-3-2018		27-3-2018	3-4-2018	10-4-2018	
Soort gesprek	Voortbordurend	Twistgesprek/ voortbordurend	Voortbordurend		Exploratief	Exploratief	Exploratief	
Categorie				Gem.				Gem.
Geeft blijk van saamhorigheid	8	3	7	6	2	8	8	6
Geeft blijk van ontspanning	27	33	17	25,667	15	3	16	11,333
Toont instemming	25	15	36	25,333	30	18	31	26,333
Doet suggesties	48	80	48	58,667	33	69	66	56
Geeft zijn mening	0	0	9	3	0	2	3	1,667
Geeft oriëntatie/richting	31	54	37	40, 667	125	77	31	77,667
Vraagt om oriëntatie/richting	22	17	14	43,667	56	41	14	37
Vraagt om mening	2	0	2	1,333	0	0	0	0
Vraagt om suggesties/voorstellen	29	12	12	17,667	10	4	18	10,667
Is het niet eens	2	6	4	4	14	12	1	9
Geeft blijk van spanning	0	4	0	1,333	0	3	1	1,333
Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk	1	0	0	0,333	0	0	0	0
Opmerkingen								

Groep 2 Lln. 1 – doorzetter – aanmoediger Lln. 2– dromer – materiaalbaas Lln. 3 – harmoniser – tijdbewaker Lln. 4 – harmoniser – materiaalbaas Lln. 5 – rebel – taakkapitein								
	Observatieperiode 1				Observatieperiode 2			
Observatieronde	Observatieronde 1	Observatieronde 2	Observatieronde 3		Observatieronde 4	Observatieronde 5	Observatieronde 6	
Werkvorm	Team Word Webbing	TeamWerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar		Team Word Webbing	Teamwerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar	
Uitgevoerd op	20-2-2018	6-3-2018	12-3-2018		27-3-2018	3-4-2018	10-4-2018	
Soort gesprek	Voortbordurend	Twistgesprek	Twistgesprek/ voortbordurend		Voortbordurend	Exploratief	Voortbordurend	
Categorie:				Gem.				
Geeft blijk van saamhorigheid	9	3	0	4	13	7	6	8,667
Geeft blijk van ontspanning	16	4	3	7,667	2	8	6	5,333
Toont instemming	22	25	20	22,333	7	21	24	17,333
Doet suggesties	52	65	46	54,333	45	69	46	53,333
Geeft zijn mening	0	0	3	1	0	2	1	1
Geeft oriëntatie/richting	17	42	75	44,667	75	89	40	68
Vraagt om oriëntatie/richting	18	4	21	14,333	18	24	19	20,333
Vraagt om mening	0	0	0	0	0	0	1	0,333
Vraagt om suggesties/voorstellen	12	7	7	8,667	8	3	15	8,667
Is het niet eens	4	9	5	6	6	9	6	7
Geeft blijk van spanning	0	3	2	1,667	0	4	0	1,333
Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk	0	0	0	0	0	0	0	0
Opmerkingen								

Groep 3 Lln. 1 – rebel – tijdbewaker Lln. 2 – gestructureerd denker – taakkapitein Lln. 3 – dromer – materiaalbaas Lln. 4 – doorzetter – aanmoediger Lln. 5 – harmoniser – materiaalbaas								
	Observatieperiode 1				Observatieperiode 2			
Observatieronde	Observatieronde 1	Observatieronde 2	Observatieronde 3		Observatieronde 4	Observatieronde 5	Observatieronde 6	
Werkvorm	Team Word Webbing	TeamWerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar		Team Word Webbing	Teamwerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar	
Uitgevoerd op	20-2-2018	6-3-2018	12-3-2018		27-3-2018	3-4-2018	10-4-2018	
Soort gesprek	Twistgesprek	Voortbordurend/ exploratief	Twistgesprek/ voortbordurend		Twistgesprek	Twistgesprek	Twistgesprek	
Categorie:				Gem.				Gem.
Geeft blijk van saamhorigheid	3	11	2	5,333	4	8	6	6
Geeft blijk van ontspanning	47	18	34	33	19	16	38	24,333
Toont instemming	13	25	8	40,667	9	8	7	8
Doet suggesties	52	55	55	54	24	52	32	36
Geeft zijn mening	0	12	4	5,333	7	4	6	5,667
Geeft oriëntatie/richting	30	67	79	58,667	90	77	50	72,333
Vraagt om oriëntatie/richting	8	16	9	22,333	25	30	10	21,667
Vraagt om mening	0	0	0	0	0	0	1	0,333
Vraagt om suggesties/voorstellen	17	13	15	15	15	4	7	8,667
Is het niet eens	16	18	17	17	10	9	7	8,667
Geeft blijk van spanning	2	6	1	3	2	4	1	2,333
Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk	0	0	0	0	0	0	0	0
Opmerkingen	Lln. 2 afwezig							

Groep 4 Lln. 1 – rebel – tijdbewaker Lln. 2 – gestructureerd denker – taakkapitein Lln. 3 – dromer – materiaalbaas Lln. 4 – doorzetter – aanmoediger Lln. 5 – harmoniser – materiaalbaas								
	Observatieperiode 1				Observatieperiode 2			
Observatieronde	Observatieronde 1	Observatieronde 2	Observatieronde 3		Observatieronde 4	Observatieronde 5	Observatieronde 6	
Werkvorm	Team Word Webbing	TeamWerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar		Team Word Webbing	Teamwerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar	
Uitgevoerd op	20-2-2018	6-3-2018	12-3-2018		27-3-2018	3-4-2018	10-4-2018	
Soort gesprek	Twistgesprek	Twistgesprek/ exploratief	Twistgesprek/ voortbordurend		Twistgesprek	Twistgesprek/ exploratief	Twistgesprek	
Categorie:				Gem.				Gem.
Geeft blijk van saamhorigheid	10	9	3	7,333	9	1	1	3,667
Geeft blijk van ontspanning	21	28	14	21	33	10	12	18,333
Toont instemming	38	27	11	25,333	12	13	11	16
Doet suggesties	55	72	45	57,333	52	72	45	56,333
Geeft zijn mening	7	6	1	4,667	5	7	1	4,333
Geeft oriëntatie/richting	111	50	58	73	89	64	37	63,333
Vraagt om oriëntatie/richting	25	20	11	18,667	19	19	9	34,333
Vraagt om mening	1	0	0	0,333	0	0	0	0
Vraagt om suggesties/voorstellen	20	5	9	11,333	8	8	4	6,667
Is het niet eens	13	15	7	11,667	11	11	10	10,667
Geeft blijk van spanning	7	11	12	10	4	4	15	7,667
Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk	6	10	1	5,667	0	0	1	0,333
Opmerkingen								

Groep 5 Lln. 1 – dromer – materiaalbaas Lln. 2 – promotor – taakkapitein Lln. 3 – rebel – materiaalbaas Lln. 4 – harmoniser – tijdbewaker Lln. 5 – doorzetter – aanmoediger								
	Observatieperiode 1				Observatieperiode 2			
Observatieronde	Observatieronde 1	Observatieronde 2	Observatieronde 3		Observatieronde 4	Observatieronde 5	Observatieronde 6	
Werkvorm	Team Word Webbing	TeamWerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar		Team Word Webbing	Teamwerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar	
Uitgevoerd op	20-2-2018	6-3-2018	12-3-2018		27-3-2018	3-4-2018	10-4-2018	
Soort gesprek	Twistgesprek	Exploratief	Twistgesprek/ voortbordurend		Twistgesprek	Twistgesprek / voortbordurend	Exploratief	
Categorie:				Gem.				Gem.
Geeft blijk van saamhorigheid	7	4	5	5,333	2	11	7	6,667
Geeft blijk van ontspanning	15	12	32	19,667	17	7	4	9,333
Toont instemming	23	43	37	34,333	18	38	20	25,333
Doet suggesties	48	97	51	81,333	25	45	70	46,667
Geeft zijn mening	0	0	4	1,333	9	4	2	5
Geeft oriëntatie/richting	45	51	95	63,667	60	139	39	79,333
Vraagt om oriëntatie/richting	14	14	24	17,333	24	28	13	21,667
Vraagt om mening	0	1	1	0,667	0	0	0	0
Vraagt om suggesties/voorstellen	28	14	5	15,667	13	10	7	10
Is het niet eens	13	41	22	25,333	1	10	7	6
Geeft blijk van spanning	2	5	3	9,333	2	2	0	1,333
Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk	1	0	3	1,333	2	0	0	0,667
Opmerkingen					Lln. 2 afwezig			

Groep 6 Lln. 1 – rebel – materiaalbaas Lln. 2 – dromer-materiaalbaas Lln. 3 – harmoniser – taakkapitein Lln. 4 – doorzetter – aanmoediger								
	Observatieperiode 1				Observatieperiode 2			
Observatieronde	Observatieronde 1	Observatieronde 2	Observatieronde 3		Observatieronde 4	Observatieronde 5	Observatieronde 6	
Werkvorm	Team Word Webbing	TeamWerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar		Team Word Webbing	Teamwerkstukken	Genummerde koppen bij elkaar	
Uitgevoerd op	20-2-2018	6-3-2018	12-3-2018		27-3-2018	3-4-2018	10-4-2018	
Soort gesprek	Voortbordurend	Voortbordurend	Exploratief		Voortbordurend	Exploratief	Voortbordurend/ twistgesprek	
Categorie:				Gem.				Gem.
Geeft blijk van saamhorigheid	4	5	1	3,333	8	4	0	4
Geeft blijk van ontspanning	14	12	27	17,667	41	20	24	28,333
Toont instemming	19	19	24	20,667	16	19	22	19
Doet suggesties	52	62	50	54,667	30	55	55	46,667
Geeft zijn mening	1	0	2	1	8	4	1	4,333
Geeft oriëntatie/richting	19	35	67	76,333	55	55	87	65,667
Vraagt om oriëntatie/richting	12	4	33	16,333	18	19	23	20
Vraagt om mening	0	0	0	0	1	0	1	0,667
Vraagt om suggesties/voorstellen	18	13	8	13	9	5	5	6,333
Is het niet eens	1	12	8	7	11	6	15	10,667
Geeft blijk van spanning	0	3	3	2	2	1	1	1,333
Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk	0	0	0	0	0	0	0	0
Opmerkingen								

Bijlage 6 – gemiddelde per persoonlijkheidstype per categorie

Categorie 1 – geeft blijk van saamhorigheid

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	18	3	27	3
Harmoniser (8)	27	2,077	32	2,286
Rebel (6)	14	1,50	20	1,818
Doorzetter (5)	22	1,83	16	1,6
Gestructureerd denker (2)	3	1	1	1
Promotor (1)	2	1	9	4,5

Categorie 2 – geeft blijk van ontspanning

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	104	5,778	81	5,063
Harmoniser (8)	83	4,368	65	3,25
Rebel (6)	111	6,529	67	4,467
Doorzetter (5)	52	4	44	4,4
Gestructureerd denker (2)	19	4,75	32	6,2
Promotor (1)	3	1,5	3	1,5

Categorie 3 – toont instemming

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	76	4,222	84	4,421
Harmoniser (8)	105	4,773	77	4,529
Rebel (6)	103	6,738	91	5,353
Doorzetter (5)	71	5,462	44	3,385
Gestructureerd denker (2)	21	5,25	12	3
Promotor (1)	13	6,5	21	10,5

Categorie 4 – doet suggesties

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	169	8,895	200	9,524
Harmoniser (8)	268	11,652	200	8,333
Rebel (6)	236	13,111	230	13,529
Doorzetter (5)	219	13,688	145	10,357
Gestructureerd denker (2)	57	11,4	51	8,5
Promotor (1)	43	14,333	40	20

Categorie 5 – geeft zijn mening

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	10	1,667	27	2,077
Harmoniser (8)	9	1,286	14	1,75
Rebel (6)	10	2	12	1,714
Doorzetter (5)	16	3,2	16	1,6
Gestructureerd denker (2)	4	2	3	1,5
Promotor (1)	0	0	2	1

Categorie 6 – geeft richting/oriëntatie

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	166	8,3	264	13,20
Harmoniser (8)	213	8,875	345	14,375
Rebel (6)	201	11,167	318	16,736
Doorzetter (5)	59	9,833	235	16,786
Gestructureerd denker (2)	182	12,067	70	11,667
Promotor (1)	51	17	44	22

Categorie 7 – vraagt om richting/oriëntatie

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	50	2,941	82	4,556
Harmoniser (8)	73	4,056	130	6,190
Rebel (6)	58	3,867	103	5,722
Doorzetter (5)	66	4,4	67	4,467
Gestructureerd denker (2)	24	4,8	34	6,8
Promotor (1)	16	5,333	15	7,5

Categorie 8- vraagt om mening

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	0	0	3	1,5
Harmoniser (8)	3	1,5	0	0
Rebel (6)	0	0	1	1
Doorzetter (5)	2	1	0	0
Gestructureerd denker (2)	0	0	0	0
Promotor (1)	0	0	0	0

Categorie 9 – vraagt om suggesties

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	58	3,625	43	2,529
Harmoniser (8)	85	4,474	41	2,563
Rebel (6)	48	3,692	33	2,2
Doorzetter (5)	52	4	30	2,727
Gestructureerd denker (2)	4	2	4	2
Promotor (1)	10	3,333	3	3

Categorie 10 – is het niet eens

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	41	2,929	41	2,929
Harmoniser (8)	43	2,529	41	2,563
Rebel (6)	42	3	36	2,25
Doorzetter (5)	56	4,308	21	2,333
Gestructureerd denker (2)	10	2,5	9	2,25
Promotor (1)	21	7	3	1,5

Categorie 11- geeft blij van spanning

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	5	1,25	12	1,5
Harmoniser (8)	6	1	12	2,4
Rebel (6)	17	2,429	9	1,8
Doorzetter (5)	19	2,714	6	2
Gestructureerd denker (2)	6	2	3	1
Promotor (1)	6	2	0	0

Categorie 12 – geeft blij van antagonisme/toont onvriendelijk

	Aantal voor interventie	μ voor interventie	Aantal na interventie	μ na interventie
Dromer (7)	5	1,667	0	0
Harmoniser (8)	1	1	0	0
Rebel (6)	8	2,667	3	1,5
Doorzetter (5)	4	4	0	0
Gestructureerd denker (2)	3	1,5	2	1
Promotor (1)	0	0	0	0

Bijlage 7 – uitkomsten soort gesprek

	Observatieronde 1	Observatieronde 2	Observatieronde 3	Observatieronde 4	Observatieronde 5	Observatieronde 6
Groep 1	Voortbordurend	Twistgesprek/ Voortbordurend	Voortbordurend	Exploratief	Exploratief	Exploratief
Groep 2	Voortbordurend	Twistgesprek	Twistgesprek/ Voortbordurend	Voortbordurend	Exploratief	Voortbordurend
Groep 3	Twistgesprek	Voortbordurend/ Exploratief	Twistgesprek/ Voortbordurend	Twistgesprek	Twistgesprek	Twistgesprek
Groep 4	Twistgesprek	Twistgesprek/ Exploratief	Twistgesprek/ Voortbordurend	Twistgesprek	Twistgesprek/ Exploratief	Twistgesprek
Groep 5	Twistgesprek	Exploratief	Twistgesprek/ Voortbordurend	Twistgesprek	Twistgesprek/ Voortbordurend	Exploratief
Groep 6	Voortbordurend	Voortbordurend	Exploratief	Voortbordurend	Exploratief	Voortbordurend/ Twistgesprek

Bijlage 8 - uitkomsten observatie interactie

Groep 1

Observatiemoment **O X I - O X I** (dinsdag 20 februari)

Voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): er wordt veel gezegd, alle groepsleden zijn het er voortdurend mee eens. Er is weinig sprake van een argumentatie en er is een opeenstapeling van informatie.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	Lln. 1	Lln. 2	Lln. 3	Lln. 4	Lln. 5	totaal
		III	I		III	8
2. Geeft blijk van ontspanning						
	IIII	IIII II	IIII III	III	IIII	27
3. Toont instemming						
	III	IIII	IIII III	II	IIII I	25
4. Doet suggesties						
	IIII III	IIII IIII I	IIII IIII IIII I	III	IIII III	48
5. Geeft zijn mening						
						0
6. Geeft oriëntatie/richting						
	II	IIII I	IIII III	IIII	IIII IIII	31
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	III	III	II	III	IIII IIII I	22
8. Vraagt om mening						
						2
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	II	IIII	IIII II	III	IIII IIII I	29
10. Is het niet eens						
	I				I	2
11. Geeft blijk van spanning						
						0
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
				I		1

Groep 2
Observatiemoment X I - O X I (dinsdag 20 februari)

Voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): er wordt veel gezegd, alle groepsleden zijn het er voortdurend mee eens. Er is weinig sprake van een argumentatie en er is een opeenstapeling van informatie.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	totaal
	III		III	III		9
2. Geeft blijk van ontspanning						
	I	I	III		IIII IIII	16
3. Toont instemming						
	IIII	I	II	III	IIII IIII I	22
4. Doet suggesties						
	IIII	IIII I	IIII IIII IIII III	IIII	IIII IIII IIII III	52
5. Geeft zijn mening						
						0
6. Geeft oriëntatie/richting						
	I	II	IIII	II	IIII II	17
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	II		III	IIII	IIII IIII	18
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	II	I	III		IIII I	12
10. Is het niet eens						
	II		I		I	4
11. Geeft blijk van spanning						
						0
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk): er is veel onenigheid. Tijdens deze onenigheid wordt er niet diep ingegaan op de argumenten. Veel 'welles/nietes'. Ook niet echt sprake van een serieuze samenwerking.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	Lln. 1	Lln. 2	Lln. 3	Lln. 4	Lln. 5	Totaal
	I		I		I	3
2. Geeft blijk van ontspanning						
	IIII		IIII IIII IIII I	IIII IIII III	IIII IIII II	47
3. Toont instemming						
	II		II	I	IIII III	13
4. Doet suggesties						
	IIII III		IIII II	IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII III	52
5. Geeft zijn mening						
						0
6. Geeft oriëntatie/richting						
	III		IIII III	IIII IIII I	IIII II	30
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	I		III	IIII		8
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	IIII		IIII III	III	IIII I	17
10. Is het niet eens						
	II		IIII	IIII	IIII	16
11. Geeft blijk van spanning						
			I	I		2
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk): duurt lang voordat de groep tot werken komt. Is het vaak niet met elkaar eens. Onderbouwd geen argumenten en geeft geen argumenten waarom ze het niet met elkaar eens zijn.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I	I	IIII I	I	I	10
2. Geeft blijk van ontspanning						
	IIII I	III	IIII III	III	I	21
3. Toont instemming						
	IIII II	IIII IIII II	IIII III	IIII	IIII	38
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII II	IIII IIII III	IIII IIII III	I	IIII IIII I	55
5. Geeft zijn mening						
	II	I	III	I		7
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII IIII IIII II	IIII IIII IIII IIII IIII IIII I	IIII III	IIII IIII IIII III	111
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII	IIII	IIII IIII II	II	I	25
8. Vraagt om mening						
					I	1
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	IIII II	III	IIII III	I		20
10. Is het niet eens						
	II	IIII	IIII		II	13
11. Geeft blijk van spanning						
		III	III		I	7
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
		II	III		I	6

Twistgesprek (disputational talk): duurt lang voordat de groep tot werken komt. Is het vaak niet met elkaar eens. Onderbouwd geen argumenten en geeft geen argumenten waarom ze het niet met elkaar eens zijn.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
		I	III	I	II	7
2. Geeft blijk van ontspanning						
	II	II	IIII III	I	I	15
3. Toont instemming						
	IIII	IIII IIII I	III	II	I	23
4. Doet suggesties						
	IIII III	IIII IIII I	IIII II	IIII IIII	IIII IIII II	48
5. Geeft zijn mening						
						0
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII I	IIII IIII III	IIII IIII	IIII I	IIII	45
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
		IIII II	III	I	II	14
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	IIII III	IIII II	IIII III	IIII		28
10. Is het niet eens						
	II	IIII I	II	I	II	13
11. Geeft blijk van spanning						
		I		I		2
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
			I			1

Voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): er wordt veel gezegd, alle groepsleden zijn het er voortdurend mee eens. Er is weinig sprake van een argumentatie en er is een opeenstapeling van informatie.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	totaal
	I	III			4
2. Geeft blijk van ontspanning					
	IIII	IIII I	II	I	14
3. Toont instemming					
	IIII II	II	IIII I	IIII	19
4. Doet suggesties					
	IIII IIII IIII	III	IIII IIII	IIII IIII III	52
5. Geeft zijn mening					
				I	1
6. Geeft oriëntatie/richting					
	IIII I	III	IIII	IIII	19
7. Vraagt om oriëntatie/richting					
	III	I	III	IIII	12
8. Vraagt om mening					
					0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen					
	I	III	IIII IIII	III	18
10. Is het niet eens					
				I	1
11. Geeft blijk van spanning					
					0
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk					
					0

Groep 1
Observatiemoment O ~~X~~I - O X I (dinsdag 6 maart)

Twistgesprek (disputational talk) / voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): er wordt veel geroepen maar nauwelijks op elkaar gereageerd. Iedereen voegt zijn eigen stokje/spekjes toe en doet voorstellen, maar verder dan 'ja' komt het niet.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	totaal
		I		I	I	3
2. Geeft blijk van ontspanning						
	IIII II	IIII III	IIII	IIII III	IIII	33
3. Toont instemming						
	III	III	IIII	II	III	15
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII IIII	IIII IIII III	IIII IIII IIII	IIII II	IIII IIII IIII IIII III	80
5. Geeft zijn mening						
						0
6. Geeft oriëntatie/richting						
	III	IIII IIII IIII	IIII IIII III	IIII I	IIII IIII IIII II	54
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	I		II	I	IIII IIII III	17
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	II	IIII		III	III	12
10. Is het niet eens						
	I	I	II		II	6
11. Geeft blijk van spanning						
	I			I	II	4
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk): veel sprake van onenigheid. Dit werd op elkaar losgelaten maar er werd niet echt op gereageerd. Er werd begonnen met bouwen zonder plan. Uiteindelijk werd er een voorstel gekozen.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I		I		I	3
2. Geeft blijk van ontspanning						
	II		I		I	4
3. Toont instemming						
	IIII	I	IIII I	IIII II	IIII II	25
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII	IIII IIII III	IIII IIII IIII	IIII IIII I	65
5. Geeft zijn mening						
						0
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII III	IIII I	IIII IIII II	IIII	II	42
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	III	I		I		4
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	IIII			III		7
10. Is het niet eens						
	IIII	I	II	I		9
11. Geeft blijk van spanning						
	I			I	I	3
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Voortbordurend gesprek/ exploratief gesprek (exploratory talk): er is sprake van een goede samenwerking waarbij kritiek wordt geleverd op elkaar ideeën en hier alternatieven voor worden aangeboden. Wel zijn ze erg zoekende naar echt samenwerking in deze opdracht. Dat maakt dat de gesprekjes meer in de eerste categorie vallen.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
		I	IIII	IIII	I	11
2. Geeft blijk van ontspanning						
	II		IIII III	IIII I	II	18
3. Toont instemming						
	IIII	I	IIII II	IIII IIII	IIII	25
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII I	IIII	IIII IIII	IIII IIII IIII III	IIII	55
5. Geeft zijn mening						
		III	II	IIII I	I	12
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII IIII IIII I	IIII I	IIII IIII IIII IIII II	IIII IIII II	III	67
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	II	III	III	IIII II	I	16
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	III		III	IIII II		13
10. Is het niet eens						
	IIII	II	III	IIII III		18
11. Geeft blijk van spanning						
	I			IIII		6
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk) / exploratief gesprek (exploratory talk): er is sprake van een goede samenwerking waarbij kritiek wordt geleverd op elkaar ideeën en hier alternatieven voor worden aangeboden. Aan de andere kant worden er ook afzonderlijke beslissingen gemaakt en doet iedereen zijn eigen ding.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	Ln. 1	Ln. 2	Ln. 3	Ln. 4	Ln. 5	Totaal
		III	II	III	I	9
2. Geeft blijk van ontspanning						
		IIII II	IIII IIII	III	IIII III	28
3. Toont instemming						
		IIII IIII I	IIII I	III	IIII I	27
4. Doet suggesties						
		IIII IIII IIII IIII IIII II	IIII IIII IIII IIII II	IIII IIII	IIII IIII IIII I	72
5. Geeft zijn mening						
			IIII I			6
6. Geeft oriëntatie/richting						
		IIII IIII IIII	IIII IIII II	IIII III	IIII IIII III	50
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
		III	IIII		IIII IIII I	20
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
		I	II	I	I	5
10. Is het niet eens						
		IIII I	IIII	I	III	15
11. Geeft blijk van spanning						
		IIII	IIII		I	11
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
		IIII	III		I	10

Exploratief gesprek (exploratoty talk): er wordt kritiek geleverd op elkaars ideeën, maar deze uitingen worden ook onderbouwd.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
			I		III	4
2. Geeft blijk van ontspanning						
	III		IIII III			12
3. Toont instemming						
	IIII IIII IIII IIII	IIII I	IIII III	I	IIII III	43
4. Doet suggesties						
	IIII IIII III	IIII IIII IIII	IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII	IIII IIII IIII IIII IIII II	97
5. Geeft zijn mening						
						0
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII	IIII IIII III	IIII I	IIII IIII III	IIII III	51
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	III	III	IIII	I	I	14
8. Vraagt om mening						
					I	1
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	III	II	IIII	I	III	14
10. Is het niet eens						
	IIII IIII I	IIII III	II	IIII IIII I	IIII III	41
11. Geeft blijk van spanning						
		III	II			5
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): er wordt veel gezegd, alle groepsleden zijn het er voortdurend mee eens. Wel is er af en toe sprake van dat ze het niet met elkaar eens zijn. Op deze momenten wordt weinig argumentatie gebruikt om de ander te overtuigen.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	Totaal
			III	II	5
2. Geeft blijk van ontspanning					
	III	IIII	IIII	I	12
3. Toont instemming					
	I	IIII III	IIII	IIII	19
4. Doet suggesties					
	IIII II	IIII IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII	IIII IIII IIII IIII	62
5. Geeft zijn mening					
					0
6. Geeft oriëntatie/richting					
	IIII II	IIII IIII III	IIII	IIII IIII	35
7. Vraagt om oriëntatie/richting					
		I	II	I	4
8. Vraagt om mening					
					0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen					
	II	I	IIII IIII	I	13
10. Is het niet eens					
	III	II	IIII	II	12
11. Geeft blijk van spanning					
			I	II	3
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk					
					0

Groep 1**Observatiemoment O X I - O X I (maandag 12 maart)**

Voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): veel sprake van het roepen van informatie. Gaan niet in op de gegeven informatie. Wanneer er kritiek wordt geleverd is er alleen sprake van ja/nee en dus weinig van argumentatie.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	totaal
	II		I	II	II	7
2. Geeft blijk van ontspanning						
	II	III	III	IIII III		17
3. Toont instemming						
	III	III	IIII III	III	IIII IIII IIII	36
4. Doet suggesties						
	IIII IIII II	IIII	IIII III	II	IIII IIII IIII IIII	48
5. Geeft zijn mening						
		I	III	II	III	9
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII	IIII I	IIII III	IIII III	IIII IIII	37
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	I		I	IIII	IIII II	14
8. Vraagt om mening						
					II	2
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
			I	I	IIII IIII	12
10. Is het niet eens						
	I				III	4
11. Geeft blijk van spanning						
						0
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk)/voortbordurend gesprek (cumulative talk): er is sprake van een gesprek waarbij veel aandacht is voor het opschrijven van de gegeven informatie. Mede hierdoor zijn de leerlingen weinig bezig met elkaar gedachten gangen. Ook is er weinig sprake van argumentatie wanneer ze het niet eens zijn.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
						0
2. Geeft blijk van ontspanning						
	I		II			3
3. Toont instemming						
	IIII III		II	IIII I	IIII	20
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII	I	IIII III	IIII III	IIII IIII III	46
5. Geeft zijn mening						
	I		I		I	3
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII IIII III	III	IIII IIII IIII IIII I	IIII IIII III	IIII IIII III	75
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII III	I	II	III	IIII II	21
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	II		I	IIII		7
10. Is het niet eens						
			III	I	I	5
11. Geeft blijk van spanning						
			I		I	2
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk)/voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): deze groep kwam niet tot werken. Er was vooral sprake van interactie over praktische zaken zoals wie wat opschreef. Dit is te zien aan het aantal 'geeft oriëntatie/richting'. Er werden vooral afzonderlijke besluiten genomen waarin niet op werd ingegaan door de groep. Dit bij instemming maar ook bij onenigheid.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I			I		2
2. Geeft blijk van ontspanning						
	IIII III	I	III	IIII II	IIII IIII III	34
3. Toont instemming						
			I	IIII	II	8
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII III	IIII IIII I	II	IIII IIII I	IIII IIII II	55
5. Geeft zijn mening						
	II			II		4
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII IIII I	IIII IIII III	IIII IIII IIII	IIII IIII IIII IIII II	IIII II	79
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
		III		III	III	9
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	I		IIII	IIII III	I	15
10. Is het niet eens						
	III		III	IIII	I	17
11. Geeft blijk van spanning						
				I		1
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Groep 4
Observatiemoment O X I - O X I (maandag 12 maart)

Twistgesprek (disputational talk)/voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): duurde lang tot deze groep tot werken kwam. Wanneer ze wel aan het werk waren was dit niet van lange duur. Er was vooral sprake van interactie over praktische zaken zoals wie wat opschreef. Dit is te zien aan het aantal 'geeft oriëntatie/richting'. Er werden vooral afzonderlijke besluiten genomen waarin niet op werd ingegaan door de groep. Dit bij instemming maar ook bij onenigheid.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	
		II	I			3
2. Geeft blijk van ontspanning						
	I	IIII		I	IIII II	14
3. Toont instemming						
	II	IIII II			II	11
4. Doet suggesties						
	IIII III	IIII IIII IIII	IIII IIII		IIII IIII II	45
5. Geeft zijn mening						
	I					1
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII III	IIII IIII II	IIII IIII IIII	IIII	IIII IIII IIII IIII	58
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	II	II	IIII		II	11
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	I	I	IIII I	I		9
10. Is het niet eens						
	II	III	I		I	7
11. Geeft blijk van spanning						
	I	IIII	IIII		II	12
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
		I				1

Twistgesprek (disputational talk)/voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): was veel sprake van onenigheid. Wanneer men het niet met elkaar eens was, werd hier niet verder op ingegaan. Ook wel werd er veel informatie gegeven en kon deze informatie worden onderbouwd.

13. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	II	I		I	I	5
14. Geeft blijk van ontspanning						
	IIII IIII	I	IIII IIII IIII II	I	III	32
15. Toont instemming						
	IIII	IIII II	IIII I	IIII I	IIII IIII III	37
16. Doet suggesties						
	III	IIII IIII IIII II	IIII I	IIII I	IIII IIII III	51
17. Geeft zijn mening						
	I		II	I		4
18. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII	IIII IIII IIII IIII	IIII IIII IIII IIII	95
19. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII	IIII I	III	III	IIII	24
20. Vraagt om mening						
					I	1
21. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	III	I		I		5
22. Is het niet eens						
	IIII	IIII II	IIII I	III	IIII II	22
23. Geeft blijk van spanning						
	I	II				3
24. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
	I		II			3

Exploratief gesprek (exploratory talk): de leerlingen kunnen op een rustige wijze uitleggen waarom ze het niet met elkaar eens zijn. Daarbij is sprake van argumentaties en alternatieve suggesties.

25. Geeft blij van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	Totaal
				I	1
26. Geeft blij van ontspanning					
	IIII III	IIII IIII	IIII I	II	27
27. Toont instemming					
	IIII III	II	IIII II	IIII I	24
28. Doet suggesties					
	IIII III	IIII III	IIII IIII IIII II	IIII IIII IIII I	50
29. Geeft zijn mening					
		I	I		2
30. Geeft oriëntatie/richting					
	IIII IIII IIII IIII III	IIII IIII I	IIII IIII III	IIII IIII IIII III	67
31. Vraagt om oriëntatie/richting					
	IIII II	III	IIII IIII	IIII IIII III	33
32. Vraagt om mening					
					0
33. Vraagt om suggesties/voorstellen					
			IIII I	II	8
34. Is het niet eens					
	IIII	I		III	8
35. Geeft blij van spanning					
	II			I	3
36. Geeft blij van antagonisme/toont onvriendelijk					
					0

Exploratief gesprek (exploratieve talk): leerlingen gaan veel in op elkaars gedachten. Wanneer ze het niet met elkaar eens zijn, wordt het uitgelegd waarom. Ze zijn weinig inhoudelijk bezig maar veel met het opschrijven van.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	totaal
	I	I				2
2. Geeft blijk van ontspanning						
		III	IIII I	IIII	I	15
3. Toont instemming						
	II	III	III	III	IIII IIII IIII IIII	30
4. Doet suggesties						
	III	IIII	IIII IIII IIII	III	IIII II	33
5. Geeft zijn mening						
			I	II	III	6
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII IIII II	IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII IIII IIII IIII IIII II	125
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII I	IIII IIII	IIII II	IIII IIII IIII	IIII IIII IIII III	56
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	I		III	I	IIII	10
10. Is het niet eens						
		I	II	IIII II	III	14
11. Geeft blijk van spanning						
						0
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Voortbordurend gesprek (cumulative talk): in het begin werd er goed overlegd wie wat ging doen. Daarna zat iedereen voornamelijk op zijn/haar eigen eilandje. Wanneer er om suggesties werd gevraagd, werd deze wel gegeven. Hier waren ze het vaak mee eens en was er geen sprake van argumentatie wanneer dit niet zo was.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I	IIII I	III		III	13
2. Geeft blijk van ontspanning						
			II			2
3. Toont instemming						
	I		II		IIII	7
4. Doet suggesties						
	IIII	IIII III	IIII IIII IIII	IIII III	IIII IIII I	45
5. Geeft zijn mening						
						0
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII II	IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII	IIII IIII I	IIII IIII IIII IIII I	75
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII	II	II	IIII	IIII	18
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	II	II	II	I	I	8
10. Is het niet eens						
			IIII	I	I	6
11. Geeft blijk van spanning						
						0
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk): er vindt weinig interactie plaats over de taak die verricht moet worden. Ook is er veel sprake van welles/nietes discussies over dingen die opgeschreven moeten worden.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I			II	I	4
2. Geeft blijk van ontspanning						
	IIII	II	III	III	IIII I	19
3. Toont instemming						
	IIII		II	I	I	9
4. Doet suggesties						
	III	IIII	IIII II	IIII	IIII	24
5. Geeft zijn mening						
	I		IIII	II		7
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII IIII IIII	IIII I	IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII IIII III	90
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	III	IIII	IIII	IIII II	IIII	25
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	I		IIII	IIII	IIII	15
10. Is het niet eens						
	II		III	II	III	10
11. Geeft blijk van spanning						
			I		I	2
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Groep 4
Observatiemoment O X I - O X I (dinsdag 27 maart)

Twistgesprek (disputational talk): Duurt erg lang totdat deze groep tot werken komt. Ze zijn weinig bezig met de inhoud van de taak. Wanneer ze hier wel mee bezig zijn, zijn ze het vaak niet met elkaar eens. Echter worden hier geen argumenten voor genoemd.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	IIII		II	II		9
2. Geeft blijk van ontspanning						
	I	IIII IIII III	IIII	III	IIII IIII II	33
3. Toont instemming						
		IIII	I	II	IIII	12
4. Doet suggesties						
	IIII II	IIII IIII	IIII IIII IIII I	I	IIII IIII IIII	52
5. Geeft zijn mening						
		II	II		I	5
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII	IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII IIII II	IIII IIII III	IIII IIII IIII IIII I	89
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
		IIII II	IIII III		IIII	19
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
		I	IIII II			8
10. Is het niet eens						
	III	III	IIII		II	11
11. Geeft blijk van spanning						
			III		I	4
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): leerlingen waren gericht bezig met de taak. Iedereen had zijn/haar eigen deelonderwerp. Wanneer er suggesties werden gedaan werden deze vrijwel meteen aangenomen en opgeschreven.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I			I		2
2. Geeft blijk van ontspanning						
	IIII II		IIII II	I	II	17
3. Toont instemming						
	IIII IIII		III	III	II	18
4. Doet suggesties						
	IIII II			IIII II	IIII IIII I	25
5. Geeft zijn mening						
	II		III		III	9
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII		IIII IIII IIII IIII I	IIII IIII III	IIII IIII	60
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII III		IIII II	III	III	24
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	IIII		III	I	IIII	13
10. Is het niet eens						
			I			1
11. Geeft blijk van spanning						
			II			2
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
			II			2

Voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): het was een gezellige bedoeling in dit groepje. Echter zij ze wel goed bezig geweest met het uitvoeren van de opdracht. Er werden veel suggesties gedaan. Hier werd niet echt op in gegaan en ze werden snel aanvaard.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	Totaal
	I	IIII		II	8
2. Geeft blijk van ontspanning					
	IIII II	IIII IIII I	IIII IIII II	IIII IIII I	41
3. Toont instemming					
	IIII I	III	II	IIII	16
4. Doet suggesties					
	IIII IIII	II	IIII IIII II	IIII I	30
5. Geeft zijn mening					
	I	III	II	II	8
6. Geeft oriëntatie/richting					
	IIII IIII IIII IIII II	IIII I	IIII II	IIII IIII IIII	55
7. Vraagt om oriëntatie/richting					
	IIII II	IIII I	IIII	I	18
8. Vraagt om mening					
		I			1
9. Vraagt om suggesties/voorstellen					
	IIII	IIII			9
10. Is het niet eens					
	IIII I	II	III		11
11. Geeft blijk van spanning					
	II				2
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk					
					0

Groep 1**Observatiemoment O X I - O X I (dinsdag 3 april)**

Exploratief gesprek (explorative talk): er wordt iets gedaan met de suggesties die de leerlingen maken. Deze suggesties worden onderbouwt. Ook wordt er uitgelegd waarom ze het niet eens zijn met een idee.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	totaal
			IIII		IIII	8
2. Geeft blijk van ontspanning						
	I	II				3
3. Toont instemming						
	I		IIII IIII	II	IIII	18
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII III	IIII	IIII IIII IIII IIII II	IIII	IIII IIII IIII III	69
5. Geeft zijn mening						
	I	I				2
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII	IIII III	IIII IIII IIII IIII	77
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	I	IIII III	IIII IIII IIII	II	IIII IIII IIII I	41
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	II				II	4
10. Is het niet eens						
	I	II	II		IIII II	12
11. Geeft blijk van spanning						
			I	I	I	3
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Exploratief gesprek (exploratory talk): de leerlingen luisteren naar elkaar een zijn bezig met elkaars gedachten gangen. Wanneer ze het niet eens zijn leggen ze uit waarom en komen er van andere leerlingen nieuwe suggesties.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I		III	I	II	7
2. Geeft blijk van ontspanning						
	II	II		I	III	8
3. Toont instemming						
	IIII I	II	IIII		IIII III	21
4. Doet suggesties						
	IIII IIII III	IIII IIII IIII II	IIII III	IIII II	IIII IIII IIII III	69
5. Geeft zijn mening						
	I	I				2
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII II	IIII IIII IIII	IIII IIII IIII IIII II	IIII IIII	IIII IIII IIII IIII	89
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII	III	IIII I	IIII I	IIII	24
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	I	I			I	3
10. Is het niet eens						
	II	II		IIII	I	9
11. Geeft blijk van spanning						
		I	I		II	4
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk): er vindt weinig interactie plaats over de taak die verricht moet worden. Ze zijn heel veel bezig met de praktische zaken, zoals het plakband. Wel geven ze elkaar veel complimentjes. Verschillende standpunten worden niet onderbouwt en er worden geen alternatieven aangeboden.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I		III	III	I	8
2. Geeft blijk van ontspanning						
			IIII IIII I	IIII	I	16
3. Toont instemming						
	IIII	I	I	II		8
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII IIII I	IIII II	IIII	IIII IIII IIII	IIII I	52
5. Geeft zijn mening						
			II	II		4
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII II	IIII	IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII IIII IIII	IIII IIII IIII I	77
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII II		IIII	IIII IIII	IIII IIII	30
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	III				I	4
10. Is het niet eens						
	I		II	III	III	9
11. Geeft blijk van spanning						
			II	II		4
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk)/exploratief gesprek (explorative talk): niet echt sprake van samenwerking. Kinderen begonnen en zijn veel met hun eigen ding bezig, maar er is niet een einddoel besproken. Wel leggen de leerlingen op sommige momenten uit waarom iets wel/niet zien zitten en geven hier uitleg voor.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
					I	1
2. Geeft blijk van ontspanning						
	I	I	I	II	IIII	10
3. Toont instemming						
	III	III	II		III	13
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII III	II	IIII	IIII IIII	72
5. Geeft zijn mening						
	III		II		II	7
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII III	IIII IIII II	IIII IIII IIII	IIII I	IIII IIII IIII III	64
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
		II	IIII	II	IIII IIII	19
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
		I	IIII II			8
10. Is het niet eens						
	III	III	IIII		II	11
11. Geeft blijk van spanning						
			III		I	4
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk) / voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): er is sprake van wel/niet. Hier wordt verder niet echt op ingegaan. Wanneer de leerlingen het wel met elkaar eens zijn, is er sprake van een 'ja' en gaan ze verder.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I	IIII I	II	I		11
2. Geeft blijk van ontspanning						
	I	I	IIII			7
3. Toont instemming						
	IIII IIII IIII II	IIII IIII III	III	IIII I	III	38
4. Doet suggesties						
	IIII	IIII IIII IIII IIII	III	IIII IIII II	IIII	45
5. Geeft zijn mening						
	II	I			I	4
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII IIII IIII IIII IIII IIII IIII II	IIII IIII IIII IIII IIII IIII IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII I	139
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII I	IIII III	IIII	IIII I	III	28
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	II	III	III	I	I	10
10. Is het niet eens						
	IIII	II	II	II		10
11. Geeft blijk van spanning						
	I				I	2
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Exploratief gesprek (exploratory talk): er werd op een goede manier overlegd. De leerlingen gingen aan de gang met elkaar gedachten gangen en boden waar nodig alternatieven aan om tot een goed eindproduct te komen.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	Totaal
	I		II	I	4
2. Geeft blijk van ontspanning					
	II	IIII III	IIII III	II	20
3. Toont instemming					
	IIII	III	IIII	IIII II	19
4. Doet suggesties					
	IIII IIII III	IIII IIII IIII II	IIII IIII I	IIII IIII III	55
5. Geeft zijn mening					
		II	I	I	4
6. Geeft oriëntatie/richting					
	IIII IIII IIII III	IIII IIII I	IIII III	IIII IIII IIII I	55
7. Vraagt om oriëntatie/richting					
	IIII	IIII IIII I	IIII II	II	19
8. Vraagt om mening					
					0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen					
	II	II	I		5
10. Is het niet eens					
	I	IIII	I		6
11. Geeft blijk van spanning					
		I			1
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk					
					0

Groep 1**Observatiemoment O X I - O X I (dinsdag 10 april)**

Exploratief gesprek (explorative talk): de leerlingen waren op een hele goede wijze met elkaars gedachten bezig. Ze luisterden naar elkaar en lieten elkaar uitpraten. Wanneer ze het er niet mee eens waren, werd er vrijwel een ander alternatief aangeboden.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	totaal
			III	I	III	8
2. Geeft blijk van ontspanning						
	III	I	II	IIII II	III	16
3. Toont instemming						
	III		IIII IIII II	IIII III	IIII II	31
4. Doet suggesties						
	IIII IIII IIII III	IIII III	IIII IIII IIII II	IIII III	IIII IIII III	66
5. Geeft zijn mening						
					III	3
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII I	I	IIII II	IIII I	IIII IIII I	31
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	III	I	II	III	IIII	14
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	III	I	I	IIII	IIII IIII	18
10. Is het niet eens						
	I					1
11. Geeft blijk van spanning						
		I				1
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): leerlingen zijn heel erg bezig elkaar bij het proces te betrekken. Echter zijn ze niet echt bezig om te beargumenteren waarom ze iets we/niet vinden. Ze geven dit wel aan, maar gaan niet echt in op de ander.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
	I		IIII I			6
2. Geeft blijk van ontspanning						
			II	I	III	6
3. Toont instemming						
	IIII	I	IIII II	III	IIII III	24
4. Doet suggesties						
	IIII	IIII III	IIII IIII	IIII IIII III	IIII IIII	46
5. Geeft zijn mening						
			I			1
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII III	II	IIII IIII	IIII IIII II	IIII III	40
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	IIII	IIII	III	II	IIII	19
8. Vraagt om mening						
					I	1
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	II	I	IIII I	I	IIII	15
10. Is het niet eens						
	II		II		II	6
11. Geeft blijk van spanning						
						0
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk): er vindt weinig interactie plaats over de taak die verricht moet worden. Beetje typerend voor dit groepje. In het begin zijn ze wel met de taak bezig, maar vooral individueel. Later gaat het amper meer over de taak. Wanneer er een suggestie gedaan wordt, reageren ze hier wel op maar er vindt geen argumentatie plaats.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	LIn. 5	Totaal
			III	II	I	6
2. Geeft blijk van ontspanning						
	IIII II	IIII II	IIII	IIII IIII I	IIII III	38
3. Toont instemming						
	IIII		I		II	7
4. Doet suggesties						
	IIII IIII II	II	IIII III	IIII	IIII I	32
5. Geeft zijn mening						
	II		II		II	6
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII IIII IIII I	IIII I	IIII II	IIII IIII I	IIII IIII	50
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	I	II	II	I	IIII	10
8. Vraagt om mening						
			I			1
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
		II	IIII		I	7
10. Is het niet eens						
	I	I	II	II	I	7
11. Geeft blijk van spanning						
			I			1
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk): veel frustratie in dit groepje tijdens deze opdracht. Hierdoor kwamen ze niet echt tot werken. Door deze frustratie was er veel communicatie van een kant en van de andere kant kwamen alleen maar oriënterende vragen.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	Lln. 1	Lln. 2	Lln. 3	Lln. 4	Lln. 5	Totaal
		I				1
2. Geeft blijk van ontspanning						
	II	I		IIII	IIII I	12
3. Toont instemming						
	IIII	IIII			III	11
4. Doet suggesties						
	IIII IIII	IIII IIII IIII III		II	IIII IIII IIII	45
5. Geeft zijn mening						
		I				1
6. Geeft oriëntatie/richting						
	IIII	IIII IIII II		IIII I	IIII IIII IIII	37
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
				IIII I	III	9
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
	II	II				4
10. Is het niet eens						
	I	IIII		I	IIII	10
11. Geeft blijk van spanning						
	IIII	II		IIII III	I	15
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
					I	1

Exploratief gesprek (exploratieve talk): de leerlingen waren met elkaars gedachten gang bezig. Ze luisterde naar elkaar en gingen hierop door. Wanneer ze het even over iets anders hadden wat toch niet een succes bleek, pakten ze weer terug naar een eerder genoemd idee.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	Lln. 1	Lln. 2	Lln. 3	Lln. 4	Lln. 5	Totaal
		III	I	II	I	7
2. Geeft blijk van ontspanning						
		II	I	I		4
3. Toont instemming						
	IIII III	IIII II		I	III	20
4. Doet suggesties						
	IIII IIII I	IIII IIII IIII IIII	IIII III	IIII IIII I	IIII IIII IIII IIII III	70
5. Geeft zijn mening						
		I			I	2
6. Geeft oriëntatie/richting						
	I	IIII I	IIII I	IIII III	IIII IIII IIII II	39
7. Vraagt om oriëntatie/richting						
	I	IIII II	I		III	13
8. Vraagt om mening						
						0
9. Vraagt om suggesties/voorstellen						
				III	III	7
10. Is het niet eens						
		I		III	III	7
11. Geeft blijk van spanning						
						0
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk						
						0

Twistgesprek (disputational talk) / voortbordurend gesprek (cumulatieve talk): veel bezig met het opschrijven van. Zijn het vaak niet eens, hierdoor welles/nietes. Ook zijn ze het op sommige momenten wel eens, maar gaan ze hier niet verder op in.

1. Geeft blijk van saamhorigheid	LIn. 1	LIn. 2	LIn. 3	LIn. 4	Totaal
					0
2. Geeft blijk van ontspanning					
	IIII	IIII IIII II	III	IIII	24
3. Toont instemming					
	IIII	IIII II	IIII	IIII II	22
4. Doet suggesties					
	IIII IIII III	IIII IIII II	IIII IIII I	IIII IIII IIII III	55
5. Geeft zijn mening					
				I	1
6. Geeft oriëntatie/richting					
	IIII IIII IIII IIII IIII	IIII IIII IIII IIII I	IIII IIII IIII III	IIII IIII IIII IIII III	87
7. Vraagt om oriëntatie/richting					
	IIII III	IIII	IIII	IIII	23
8. Vraagt om mening					
		I			1
9. Vraagt om suggesties/voorstellen					
	II	II		I	5
10. Is het niet eens					
	IIII I	IIII II		II	15
11. Geeft blijk van spanning					
	I				1
12. Geeft blijk van antagonisme/toont onvriendelijk					
					0